

KÁROLI TANULMÁNYOK

A GAZDASÁG- ÉS

TÁRSADALOMTUDOMÁNYOK

KÖRÉBŐL I.

A MAGYAR KÜLGAZDASÁG HELYE A GAZDASÁGPOLITIKÁBAN

KONFERENCIA ELŐADÁSAINAK SZERKESZTETT VÁLTOZATA

BECSY ZSOLT LÁSZLÓ: *Előszó*

BOZSONYI KÁROLY: *Rektorhelyettesi köszöntő*

TÖRŐ CSABA: *Dékáni köszöntő*

BECSY ZSOLT LÁSZLÓ: *Összefoglaló*

PALÓCZ ÉVA: *A külkereskedelem szerepe a magyar gazdaságban*

PALOTAI DÁNIEL: *Mit tehet a jegybank a versenyképesség javítása érdekében?*

SZÉP-TÜSKE RITA: *A külgazdasági eszközrendszerünk és eredményeink*

MARTONYI JÁNOS: *Globális kihívások és európai lehetőségek*

BALÁZS PÉTER: *Európai forgatókönyvek, Magyarország stratégiája*

MARCZINKÓ ZOLTÁN ISTVÁN: *A magyar gazdaság jelene és jövője*

BECSY ZSOLT LÁSZLÓ: *Új és régi helyzet a magyar külgazdaság-politikában*

MELLÁR TAMÁS: *Növekedési fordulat esélyei Magyarországon*

BECSY ZSOLT LÁSZLÓ: *Zárszó*

Károli Gáspár Református Egyetem
Állam- és Jogtudományi Kar

A magyar külgazdaság helye a gazdaságpolitikában

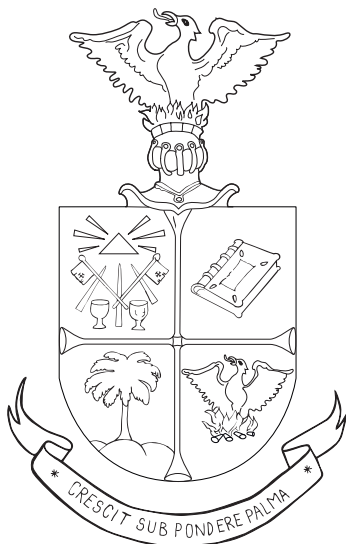
konferencia előadásainak szerkesztett változata

A magyar külgazdaság helye a gazdaságpolitikában

konferencia előadásainak szerkesztett változata

Szerkesztette:

BECSEY ZSOLT LÁSZLÓ

Budapest, 2017

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar

© Szerzők, 2017

Helyszín:
Magyar Református Egyház Zsinati Ülésterme
1146 Budapest, Abonyi utca 21.
Időpont: 2017. május 29.

ISBN 978-963-9808-79-9
ISSN 2560-0974

“A magyar külgazdaság helye a gazdaságpolitikában”
konferencia kötetének kiadása a
Magyar Nemzeti Bank
támogatásával valósult meg.

Kiadja a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara
Felelős kiadó: Dr. Törő Csaba, dékán

A kiadvány nyomdai munkálatait előkészítette:
Patrocinium Kiadó

TARTALOMJEGYZÉK**OLDALSZÁM****BECSEY ZSOLT LÁSZLÓ**

Előszó9

BOZSONYI KÁROLY

Rektorhelyettesi köszöntő11

TÖRŐ CSABA

Dékáni köszöntő13

BECSEY ZSOLT LÁSZLÓ

Összefoglaló17

PALÓCZ ÉVA

A külkereskedelem szerepe a magyar gazdaságban23

PALOTAI DÁNIEL

Mit tehet a jegybank a versenyképesség javítása érdekében?39

SZÉP-TÜSKE RITA

A külgazdasági eszközrendszerünk és eredményeink55

MARTONYI JÁNOS

Globális kihívások és európai lehetőségek61

BALÁZS PÉTER

Európai forgatókönyvek, Magyarország stratégiája69

MARCZINKÓ ZOLTÁN ISTVÁN

A magyar gazdaság jelene és jövője77

BECSEY ZSOLT LÁSZLÓ	
<i>Új és régi helyzet a magyar külgazdaság-politikában</i>	<i>83</i>
MELLÁR TAMÁS	
<i>Növekedési fordulat esélyei Magyarországon</i>	<i>99</i>
BECSEY ZSOLT LÁSZLÓ	
<i>Zárszó</i>	<i>109</i>

ELŐSZÓ

Nagyon örülök, hogy számos illusztris személy elfogadta a meghívásunkat és a felkérésünket a konferencián történő előadásra, ami reményeim szerint – és a felkérések kapcsán folytatott egyeztetések alapján – kifejezetten szakmai ülés lesz. Azért is vagyok nagyon boldog, mert sokan elfogadták az előadók közül úgy a felkérést, hogy a mai tanácskozásunk lényege nyilvánvalóan a szakmai megközelítés lesz „*A külgazdaság és annak helye a gazdaságpolitikában*” címmel. Véleményem szerint aktuális téma ez. Ezért a konferencia megszervezésével egyik célunk az is volt, hogy rávilágítsunk ennek a témának a fontosságára a szakmai berkekben, illetve felhívjuk rá a média, és a szakmédiá figyelmét is.

Hadd mutassam be a konferencia elnökségét: dr. Bozsonyi Károly urat, a Károli Gáspár Református Egyetem – tehát a házigazda – általános rektorhelyettesét, aki elfogadta a megnyitóra a felkérést. Tisztelettel bemutatom továbbá az első szekció levezető elnökét, Dr. Gróf Bethlen Istvánt, aki örömünkre szintén elfogadta felkérésünket, egyébként kurzusokon is átadja gazdag tudását Intézetünkben. A hivatalos első megnyitó részben szeretném felkérni Rektorhelyettes Urat, hogy üdvözölje a házigazda egyetem nevében konferenciánkat.

A szerkesztő

KÖSZÖNTŐ

Nagy öröm és megtiszteltetés számunkra minden olyan alkalom, minden olyan esemény, ahol az egyetemünket elhelyezhetjük a magyar tudományos közélet térképén. Nagyon örülök, hogy ennek a lehetőségnek az utóbbi időben egyre többször birtokában vagyunk. Ez a konferencia – mondhatjuk talán már némi optimizmussal – konferencia sorozat, hiszen ez egy 2014-ben megtartott konferenciának a második fordulója. Ahogy optimistán szoktuk mondani: két pontra mindig lehet egyenest illeszteni, és a pozitív trendet mindig le lehet olvasni. Itt már a második alkalom után őszintén remélem, hogy ebből tényleg lesz egy széria, és néhány év múlva folytatódik ennek a témának az egyetemünk által megszervezett feldolgozása. Köszönöm az előadóknak, hogy elvállalták az előadásaik megtartását!

Dr. Bozsonyi Károly
Károli Református Egyetem
Rektorhelyettes

Dr. Törő Csaba¹

KÖSZÖNTŐ

A Károli Gáspár Református Egyetemem Állam- és Jogtudományi Kara által 2017 májusában rendezett konferencia kiváló alkalmat kínált a magyar külgazdasági kapcsolatok külső és belső gazdaságpolitikai feltételeit elemző vagy alakító rangos szakemberek számára tartalmas és nyilvános szakmai eszmecsere folytatására. Az idei konferencia egy már korábban – 2014 decemberében nagy érdeklődéssel kísért – ugyanilyen kérdéskört elemző és megvitató esemény nyomdokaiban járva került megszervezésre.

Az akkori és a mostani konferencia kezdeményezése és szakmai szervezése Dr. Becsey Zsolt tanár úr vállain nyugodtak. Őszinte elismerés és köszönet jár számára azért, hogy kiterjedt kapcsolataira és elismertségére támaszkodva egymaga kigondolta és megvalósította a jeles szakértői részvétellel megtartott fórumot.

A Károli Állam- és Jogtudományi Karán megszilárduló és erősödő gazdaságtudományi képzések biztosítják a hátteret és a közeget, amelybe a külgazdasági konferenciák remélhetőleg folytatódó sora is szervesen beágyazódhat.

A külgazdasági eszmecsere tartalmi mélységét és szélességét szemléltette a témakörök kiterjedtsége és sokoldalú elemzést biztosító, egymást kiegészítő előadások sora. Az elhangzottak hozzáadott súlyát és – az elemzés alá vont kérdések időszerűsége melletti – jelentőségét a kiváló szakértői, valamint egykori és mostani külgazdaság-politika formálóinak a részvétele biztosította.

Igazi megtiszteltetést és büszkeséget jelentett Egyetemünk számára, hogy egy ilyen kitűnő és sokszínű szakmai résztvevői kört sikerült megnyernünk a konferencia előadóiként. Valamennyiünket őszinte köszönet illeti meg a házigazdák részéről.

1 Dékán, Károli Református Egyetem Állam és Jogtudományi Kar

Bizakodva várjuk a következő alkalmat, amikor a mostanihoz hasonlóan kiváló közreműködők lényegi kérdéseket elemző és értékelő mérvadó álláspontjaikat osztják és vitatják meg egymással a Károli Gáspár Református Egyetem által szervezett agora keretében.

Dr. Becsey Zsolt László¹

ÖSSZEFOGLALÓ

Második alkalommal vizsgáltuk a Károli Egyetemen rendezett nagyszabású konferencián a magyar gazdaság fejlődésének külső kapcsolatrendszerét. Ezen a konferencián újra összehívtuk a Magyar Nemzeti Bank, a külgazdaságért és a gazdaságpolitikáért felelős tárca vezetői mellett, elismert szakmai szervezetek és a tudományos valamint az egyetemi szféra képviselőit, hogy fejtsék ki e tárgyban nézeteiket.

Martonyi János miniszter úrtól betekintést nyertünk jelenlegi nagy kereskedelempolitikai trendekbe, mely kapcsán kifejtette, hogy korunkban a szolgáltatások, sőt az adatforgalom ívelnek előre az árukereskedelem súlyának csökkenésével párhuzamosan, ami figyelmeztető lehet arra nézve, ha valaki túlságosan is az áruforgalomra alapozza nyitott országgént külgazdasági kapcsolatait. Azt is látjuk, hogy az eddigi nagyon globális és egyre jobban liberalizálódó kereskedelmi viszonyok új mérföldkőhöz érkeztek, egyre inkább utat tör magának a regionális kereskedelem illetve annak szabályozása. Emellett látható az is, hogy az amerikaiak a nemzeti érdekvédelem irányába mozdultak el.

Balázs Péter miniszter úr az európai integráció egyre bonyolultabb rendszerét írta le előadásában, melynek szerteágazó jellege miatt hamarosan – ez év második felében – új mérföldkőhöz érkezik el a kontinens. Ez pedig az, hogy milyen alapkoncepció szerint halad tovább az európai integráció, mely kapcsán most a legvalószínűbb forgatókönyv az lehet, hogy a domináns kontinentális hatalmak egyre mélyülő integráció mellett döntenek és ennek magyar szempontból is fontos következményei lehetnek- például a döntéshozatali eljárás, a finanszírozások elvei révén.

Kardinális jellegű volt **Palotai Dániel**, az MNB főközgazdásza előadása is, aki egyrészt felhívta arra a figyelmet, hogy sikeres erőfeszítéseink révén a

1 Károli Gáspár Református Egyetem, Gazdaságdiplomáciai szakirányú továbbképzés. Szakfelelős. Volt EP képviselő és Külgazdasági államtitkár.

2013-ig megvalósult fiskális, valamint a 2015-ig kibontakozott monetáris stabilizáció összhangja nagyot javított a makrogazdasági helyzetünkön. Ahhoz, hogy ezt most már további makrogazdasági felzárkózás kövesse az EU átlaga felé, mind a munkaerőpiacon, mind a tradicionális kis- és középvállalati szektorban versenyképesség növelő intézkedések kellenek, különben gazdasági növekedési potenciált veszítünk. Az MNB ebben aktívan segít különböző programjaival.

Marczinkó Zoltán NGM helyettes államtitkár úr kiemelte a magyar kormány eddigi makrogazdasági stabilizációs sikereit, széles, versenyképességet segítő eszközrendszerét. Emellett a munkaerőpiaci problémák kezelését ő maga is kulcskérdésnek nevezte, hiszen csökken a még rendelkezésre álló és bevonható munkaerő. (Láthatóan szakértők ezt tekintik a következő évtized legnagyobb magyar kihívásának.)

Palócz Éva vezérigazgató asszony jelezte, hogy Magyarország számára fontos, sőt kiemelkedő a külkereskedelem, ezen belül a nettó export időnként anticiklikus szerepe, de azt is üzenté előadása, hogy ez nem a gazdasági növekedés egyetlen forrása, figyelni kell a beruházás és a fogyasztás magalapozott emelésére is. Kapcsolódva Martonyi János előadásának gondolatmenetéhez, felhívta a figyelmet arra, hogy egyre inkább a szolgáltatások exportjának szerepe nő a külkereskedelmi forgalomban, így csökken az áruforgalom domináns szerepe nemcsak világszerte vagy Európában, de a visegrádi országoknál, és ezen belül Magyarországon is. Többekkel együtt megállapította azt is, hogy a keleti és déli nyitásnak megvannak a maga objektív keretei. Külön kiemelte a magyar tulajdonú cégek kivitelünkön belüli alacsony arányát, a közeli országok nyújtotta, de általunk még nem kellően kihasznált piaci lehetőségét, valamint az export szerkezetünk túlságosan egyoldalú voltát, és az értékláncokban nem a legjobb helyen szereplő gépiparunk túlságosan nagy arányát az amúgy is külkereskedelemtől függő magyar gazdaságban.

A versenyképesség javítása kapcsán **Mellár Tamás** professzor felhívta a figyelmet arra, hogy a statisztikák szerint sokat estünk vissza e téren. Viszonylag kicsi a potenciális növekedés, a fejlődés másfél évtizede külső forrásokra alapozódik, most például jelentősen az EU transzferekre. Kiemelte azt is, hogy a kitorés záloga mégiscsak a magánszféra – termelé-

kenységet is emelő – beruházási bátorságának elősegítése lenne. Kiemelte azt is, hogy nagyon jelentős exportunkon belül a nyersanyagok exportja, kevés (főleg a mezőgazdaságban) a magasabb feldolgozottságú termékek aránya a kivitelben.

Magam (**Becsey Zsolt**) azt emeltem ki, hogy nagyon sok a feladat a magyar külgazdasági politikában: szükséges lenne megtartani a sikeres magyar vállalkozók gazdasági érdekeltségeit magyar kézben, segíteni kell a magyar KKV-k külpiazi aktivitását. Gondot okoz, hogy jelenleg a magyar többségi tulajdonú cégek exportja lassan bővül, még mindig csak a kivitel 15-16%-át teszi ki. A külföldi cégek foglalkoztatási erejének pénzügyi ösztönzése pedig a magyar tulajdonú cégektől veszi el a hasznos és gyorsan rendszerbe állítható munkaerőt. A magas magyar hozzáadott érték révén a nettó export emelése kulcskérdés. Most nyugodt háttérrel biztosít az, hogy 40 év óta először a külső fizetési mérleg aktívumot mutat, most kell áttérni a versenyképességet tartósan megteremtő magyar belső tőke- és technológia felhalmozás külgazdasági tevékenység révén történő támogatására, többek között az oktatás, hazai cégek kutatásfejlesztésének erősítése, valamint a hatékonyság vállalati serkentése érdekében egy mérsékelt, nem leértékelő árfolyam-politika révén.

Az előadók egyöntetűen leszögezték, hogy hazánk gazdasága nyitottsága révén – ami egyben erényt és veszélyt is magában rejt –, egyértelműen egy új növekedési pálya kezdetén áll két szempontból is: az egyik maga a munkaerőhiány kezelése, hiszen most a versenyképes termelés növekedésének feltétele az, hogy legyen itthon olyan szakképzett munkaerő, amely bevonható, illetve elsődleges, hogy a meglévő munkaerő hatékonyságát növeljük a következő időszakban. A másik kardinális pont az, hogy hogyan tudunk azon változtatni, hogy a hagyományos és modern szektor ne aszerint váljon szét, hogy a magyar tulajdonú cégek általában kicsik, méretüknél és hatékonyságuk hiányánál fogva nem tudnak részt venni a nemzetközi versenyben, exportjuk lényegében stagnál vagy csak kis mértékben növekszik, és idővel még a hazai pozícióikat is nehéz megvédeniük. Ennek elkerülésére kell nemzetközi bekapcsolódásukkal versenyképességüket növelni.

Szintén egyöntetűen megállapításra került, hogy a magyar export természetes és domináns iránya – főleg a magyar tulajdonú cégeknél – az Európai Unió térsége. Bár van diverzifikációs igény és logika arra, hogy ezt a kitétséget csökkentsük, de az ennek érdekében elindított keleti és déli nyitás számszerű eredményei csak hosszabb távon lesznek érzékelhetők.

A Külgazdasági és Külügyminisztérium képviselőjének, **Szép-Tüske Rita** főosztályvezető asszony előadása alapján biztató volt, hogy az illetékes tárcánál mind a magasabb hazai hozzáadott érték tartalmát jelentő szektorokat, mind a diverzifikációt földrajzilag kiterjesztő magyar vállalati aktivitást az Európán kívüli fejlődési pólusokba a könnyebb piacra jutást igyekeznek koncepciójukban és a valóságban is megvalósítani.

Az előadások alábbiakban publikált változataihoz jó olvasást kívánunk!

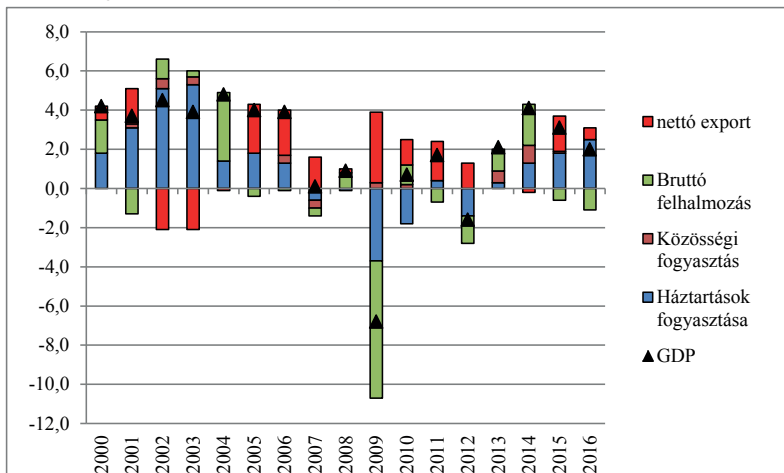

Dr. Palócz Éva¹

A KÜLKERESKEDELEM SZEREPE A MAGYAR GAZDASÁGBAN

Azt a feladatot kaptam, hogy a külkereskedelem szerepéről beszéljek a magyar gazdaságban. Márpedig a legjobb mutató, ha a külkereskedelem szerepét vizsgáljuk, az az úgynevezett GDP-hez való hozzájárulás mértéke. A GDP növekedéséhez való hozzájárulás mértéke azt mutatja, hogy egy GDP komponens a növekedési üteme és a gazdaságban betöltött súlya alapján, nominálisan milyen mértékben járult hozzá a GDP-növekedéséhez. Ezért az egyes komponensek összeadhatók: összegük adja ki a GDP növekedésének az ütemét. Ezt mutatja az 1. ábra.

1. ábra: Az egyes komponensek hozzájárulása a GDP növekedéséhez 2000-2016 között.

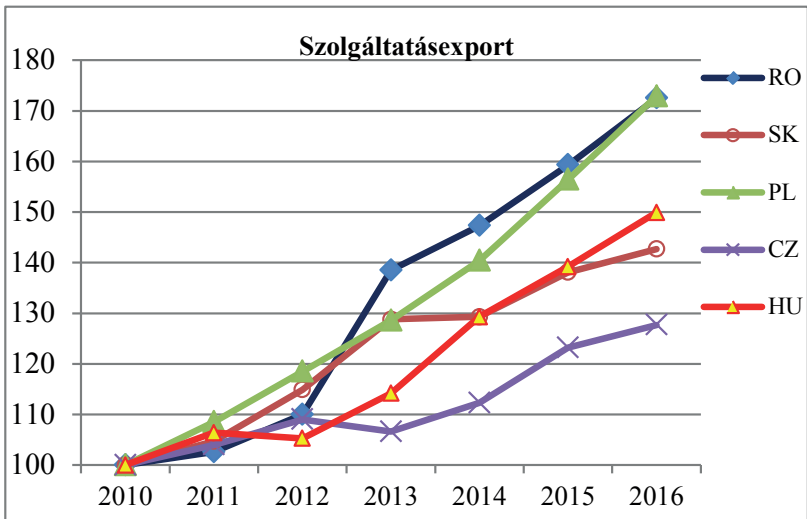
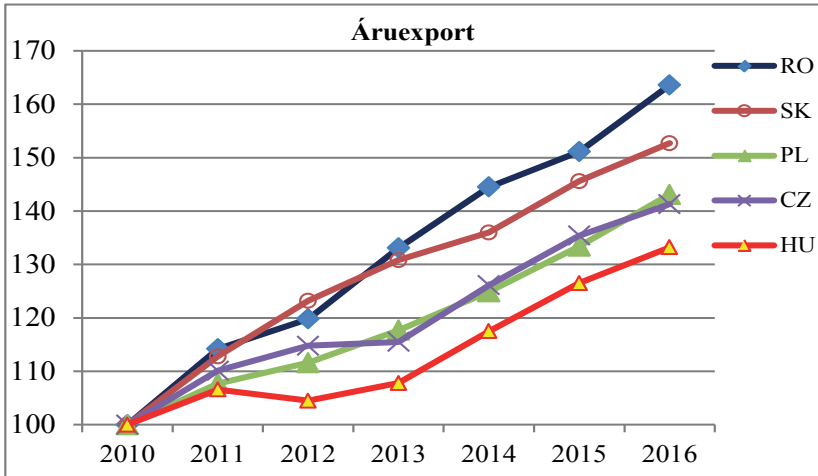

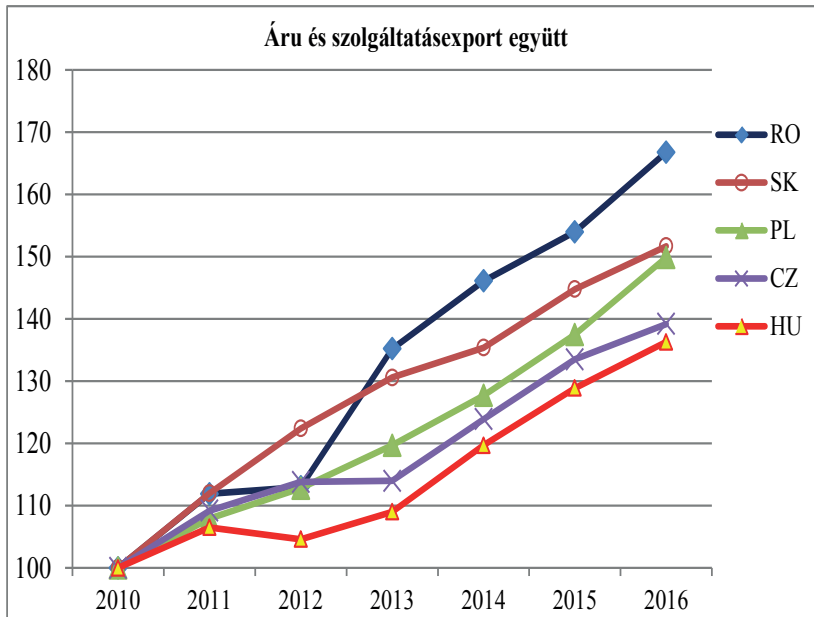
Forrás: KSH

1 Magyar Közgazdasági Társaság, Alelnök. Kopint Tárki Zrt., Vezérigazgató.

A fenti ábrán a nettó export pirossal van jelölve és a GDP volumen-növekedését a fekete háromszög jelöli. Például: 2016-ban a GDP pontosan 2%-kal nőtt, ehhez a nettó export 0,5 ponttal, a háztartások fogyasztása pedig 1,8 ponttal járult hozzá. Sajnos a zöld oszlop lefelé mutat, ami azt mutatja, hogy a bruttó felhalmozás hozzájárulása (ahogyan az előző évben is) negatív volt. Ha általánosságban nézzük ezt az ábrát, akkor azt látjuk, hogy a piros oszloprész a vizsgált évek túlnyomó részében pozitívan járult hozzá a gazdasági növekedéshez. Paradox módon a legpozitívabb szerepet 2009-ben játszotta a nettó export, amikor a magyar gazdaság teljesítménye 6,7%-kal csökkent, de ehhez a nettó export pozitív értelemben, +4 ponttal járult hozzá, ami azzal magyarázható, hogy a belföldi felhasználás visszaesése következtében az import sokkal jobban esett vissza, mint az export. Ez mutatja, hogy a külkereskedelemnek van egyfajta kiegyenlítő szerepe is a gazdasági növekedésben. Amikor mind a beruházások, mind a háztartások fogyasztása nagyon jelentősen élénkül (ilyen volt például 2014), akkor a nettó export a belföldi felhasználás erős importvonzata miatt negatívvá válik. Az előző tervezési ciklus utolsó évében, 2014-ben végrehajtott Európai Unió támogatású projektek végrehajtásában a beruházások ugrásszerűen nőttek. Ezzel egyidejűleg a fogyasztás is kezdett már erőre kapni. Ennek következtében a nettó export hozzájárulása negatív vált. Amennyiben 2017-ben mind a háztartások magánfogyasztása, mind a beruházások jelentősen növekedni fognak, akkor várhatóan a nettó export ismét negatív hozzájárulást fog mutatni, hiszen mind a fogyasztás bővülése, mind a beruházások felpörgetése az import jelentős növekedésével járhat. Összességében azonban azt mondhatjuk, hogy a külkereskedelem az elmúlt 15 évben pozitív értelemben járult hozzá a gazdaság növekedéséhez.

2. ábra: A 4 visegrádi ország és Románia áru- és szolgáltatásexportjának növekedése 2010-hez képest (2010=100%)

Forrás: Eurostat

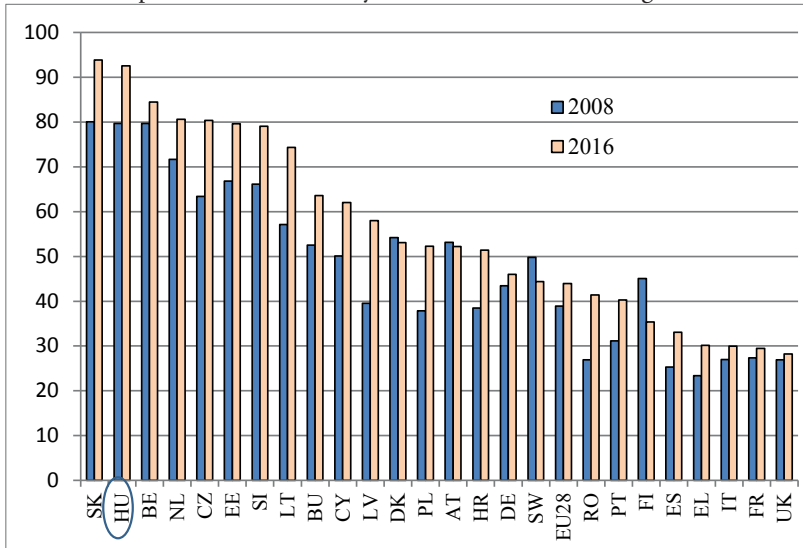
Ha egy kicsit hosszabb távon – nemzetközi összehasonlításban is – vizsgáljuk a kérdést, akkor azt mondhatjuk, hogy ha 2010-et bázisévként rögzítjük, akkor azt látjuk, hogy a három másik visegrádi ország áru- és szolgáltatás exportjának a növekedési üteme jócskán elhagyta Magyarországot. Emellett Románia, amely jelenleg még mögöttünk áll, rohamosan növeli az exportját. A bal oldali nagyobb ábrán azt láthatjuk, hogy a piros vonallal jelölt és sárga háromszöggel díszített vonal szerint a magyar áru- és szolgáltatásexport összességében a legalacsonyabb ütemben nőtt 2010-hez képest a másik négy országhoz viszonyítva. Legnagyobb mértékben a román kivitel nőtt, de a szlovák és a lengyel is. Tulajdonképpen a cseh az, amely hasonlítható a magyarhoz, nagyon kevéssel gyorsabb ütemben nőtt az exportja, mint a magyar kivitel. Tehát miközben az export nagyon fontos a magyar gazdaság számára, a magyar kivitel korántsem domborított ebben az országcsoportban. A többi ország áru- és szolgáltatás exportja lényegesebben gyorsabban nőtt, mint a magyar.

Ha azonban külön vizsgáljuk az áruk és a szolgáltatások csoportját (ezt mindig érdemes megtenni, hiszen más jellegzetességgel bírnak), akkor azt látjuk, hogy Magyarország leszakadása elsősorban az áruexportban jellemző a többi ország árukivitel bővüléséhez képest. Viszont érdekes a szolgáltatások exportja. Ott sem Magyarország az első a növekedési ütemet tekintve, de lényegesen jobb a pozíciója, gyakorlatilag a középmezőnyben helyezkedik el, megelőzi Csehország és Szlovákia szolgáltatásexportjának a növekedését. Tehát ott a pozíciónk lényegesen jobb.

Ez abból a szempontból figyelemre méltó, hogy manapság az újraiparosításról, az ipar részarányának a növeléséről divatos beszélni, miközben figyelembe kellene venni, hogy Magyarországnak a szolgáltatásexportban rendkívül kedvező adottságai vannak és ezeket legalább annyira ki kellene használni és előtérbe helyezni, mint az iparosítás erőltetését. Itt a közlekedés, a turizmus és az üzleti szolgáltatások széles csoportjáról van szó, amelyben Magyarország pozíciója kedvezőbben változott, mint az áruexport terén.

Eddig azt próbáltam meg bemutatni, hogy a növekedéshez a nettó export hogyan járul hozzá. A gazdaság növekedésének ugyanakkor legalább ennyire fontos mérőszáma az, hogy mekkora az aránya a GDP-ben. A 3. ábrán egyrészt azt láthatjuk, hogy Magyarországon az export Szlovákia után a második legnagyobb részarányt tudja felmutatni a GDP-ben. Horribilis ez az arány, jóval meghaladja a 90%-ot.

3. ábra: Az export növekvő részaránya a GDP-ben az EU-országokban

Forrás: Eurostat

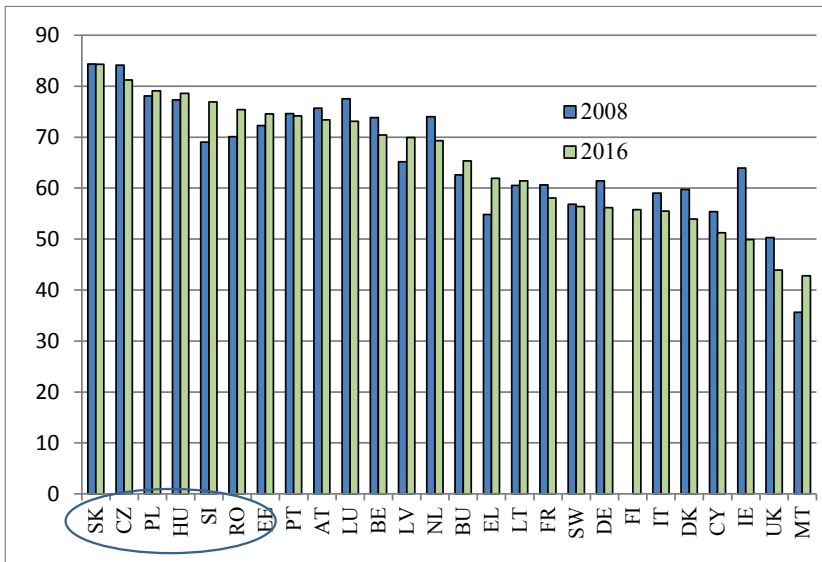
Tudni kell, hogy az import aránya is magas, 86%. Az ábrán azt láthatjuk, hogy a narancssárga vonal (2016) szinte minden országban magasabb, mint a kék (2008), ami azt jelzi, hogy néhány ország kivételével az EU-országokban jellemzően nőtt az export részaránya a GDP-ben. Minden ország az export révén próbál a válság utáni helyzetből kilábalni, mivel a belföldi piac felszívóképessége mindenhol kívánni valót hagy maga után. De amit a szlovák és a magyar gazdaság produkál, az egészen egyedülálló, és különösen az export részarányának a *növekedése* egyedülálló. Azt is figyelembe kell venni, hogy minél kisebb egy ország, annál nagyobb az export részaránya, hiszen belföldi piac felvevő képesség szűk. De ezeknek az országoknak a mérete egyáltalán nem csökkent az elmúlt 8 év alatt, ennek ellenére Szlovákiában és Magyarországon majdnem 10 százalékponttal nőtt az export részaránya a GDP-hez viszonyítva, és ezzel kimagasló helyen állnak.

A 3. ábra talán még jobban mutatja, mint az első, hogy milyen óriási szerepe van a kivitelnek a magyar gazdaságban, és éppen ezért, ha

az exportunk csak egy kicsit is megroggyan, az jelentős csapást jelent a gazdasági növekedésre. Ami a külkereskedelmi egyenleget illeti, a magyar gazdaság már évek óta óriási és folyamatosan növekvő külkereskedelmi mérlegtöbblettel rendelkezik. Olyan nagy az export és az import értéke közötti különbség, hogy a többlet, paradox módon, még azokban az években is nő, amikor az import gyorsabban emelkedik, mint az export. Tavaly még csak megközelítettük a 10 milliárd eurót az áruexport többletében, és idén teljes valószínűséggel mondható, hogy ezt túl fogjuk lépni. Ez egy óriási szám, és a magyar gazdaság exportorientáltságát jellemzi.

Sok szó esik manapság arról, hogy az exportunk regionális összetételét jobban kéne diverzifikálni – folyamatosan a „keleti nyitást” meg egyéb hangzatos kijelentéseket hallunk. A 4. ábra azt mutatja, hogy mekkora volt az EU országok részaránya az adott ország kivitelében, 2008-ban és 2016-ban. Nos, azt tapasztaljuk, hogy az első hét ország között kizárólag közép-kelet európai, volt szocialista ország szerepel, nagyjából 70-85%-os EU-részarányal a kivitelben, ami azt jelzi, hogy az újonnan belépő országok exportjában sokkal nagyobb az EU-országok részaránya, mint a régiéknél. Kétségtelen, hogy Írország és Nagy-Britannia sokkal inkább angolszász-orientált és a dél-európai országok is jellemzően más orientációjúak (pl. Dél-Amerika).

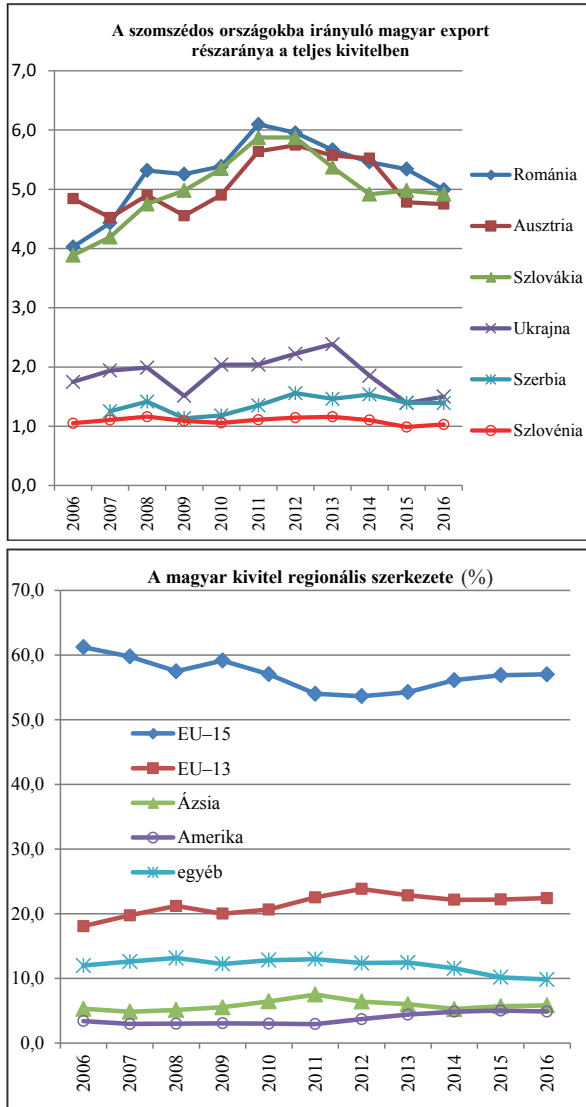
4. ábra: Az EU részaránya az egyes EU-országok exportjában (2008 és 2016)

Forrás: Eurostat

A V4-ek, Románia, Szlovénia, Észtország sokkal inkább az EU piacaira vannak ráutalva. Ennek többek között az az oka, hogy nagyon jelentős az európai országokból származó működő tőke, ami ezt az exportot lebonyolítja. A 4. ábrából emellett az olvasható le, hogy az elmúlt 8 évben, tehát 2008 és 2016 között – Magyarország balról a negyedik – az EU részaránya nemhogy csökkent volna a magyar kivitelben, hanem kicsit nőtt is. Nincs tehát semmi jele a külkereskedelem regionális megoszlásában, hogy elfordultunk volna az EU-tól, tehát Keletre, Ázsiába vagy bárhova nyitottunk volna.

5. ábra: A magyar kivitel regionális szerkezete

Forrás: KSH

Ezt az 5. ábra is mutatja, amely a magyar kivitel regionális szerkezetét jelzi. A felső ábra a földrajzi régiók megoszlását mutatja a magyar kivitelben, a alsó pedig a szomszédos országok részarányát jelzi. A felső kék vonal az EU15 régi tagországainak az arányát mutatja a magyar exportban: mint látható, 2006 és 2016 között árnyalatnyi csökkenés történt, pontosabban az EU régi országainak a részaránya '11-'12-ig csökkent, azóta pedig valamelyest nőtt. Az EU13, azaz az újonnan csatlakozott országok részarányát a piros vonal jelzi. Horvátországot a belépés előtt hozzáadtam ehhez az EU13-as csoporthoz. Itt egy enyhe növekedés, de az elmúlt négy évben inkább stagnálás tapasztalható. A zöld vonallal jelzett ázsiai részarány terén is 2011 óta inkább csökkenést tapasztalunk, holott ebbe az irányba a magyar külgazdasági diplomácia nagyon erősen próbál nyomulni.

Amerika irányába tapasztalható egy nagyon árnyalatnyi részarány-növekedés. Az USA-ba irányuló magyar exportról a Kopint-Tárki másfél éve készített egy tanulmányt a TTIP apropóján. A magyar-USA kereskedelem áruszerkezetének elemzése azt mutatta, hogy a magyar kivitel főként turbinákat és különböző gépeket, berendezéseket tartalmaz, amelyeket az itteni amerikai vállalatok gyártanak. Ezek kivitele kétségtelenül növekszik, azonban a magyar USA-exportban elenyésző szerepet játszanak a magyar tulajdonú cégek. Az „egyéb” országok, azaz az európai nem EU-s országok, Ausztrália, Új-Zéland esetében is enyhe részarány csökkenés tapasztalható a magyar exportban.

Magyarán azt láthatjuk, hogy az elmúlt tíz évben – pedig ez már egy elég jelentős időhorizont – nem tapasztalható jelentős változás a magyar export regionális szerkezetében.

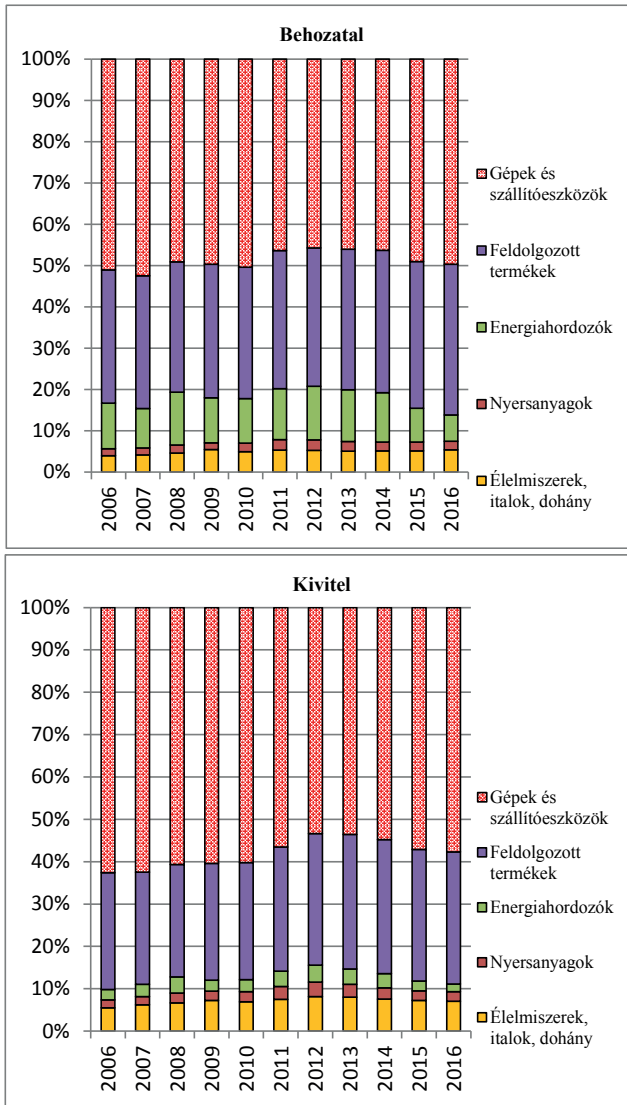
Különösen aggasztó a szomszédos országokba irányuló magyar export alacsony és stagnáló – sőt, több ország esetében csökkenő – részaránya. Pedig a szomszédos országokkal való intenzív külkereskedelem kézenfekvő lenne. A nyugat-európai országok között is egyértelműen megtapasztaljuk, hogy a külkereskedelem jelentős része abban a régióban zajlik, ahol az adott ország van, és amely természetes partnere az adott ország termelőinek. A magyar termelők többsége számára sem a távoli országok, Kína vagy Új-Zéland a természetes piac, de nagyon is plauzibilis a szomszédos,

közeli országokba irányuló export növelése, főként a fogyasztási cikkek terén, de akár beszállítóként, feldolgozandó termékek terén is.

A magyar gazdaság tehát nem eléggé használja ki a földrajzi közelséget az export növelésében. Még azokba az országokba is, amelyekkel viszonylag intenzívebb volt a külkereskedelmi kapcsolat, pl. Románia, Ausztria vagy Szlovákia, 2011 óta folyamatosan csökken a magyar kivitel részaránya. Nem nagyon jelentősen, csak 1 százalékponttal, de ha figyelembe vesszük, hogy a magyar kivitel 28 ezer milliárd forintot tesz ki, akkor azért ez jelentős csökkenés még nominálisan nézve is. Az érthető, hogy Ukrajna részaránya az elmúlt években jelentősen csökkent a magyar exportban, de jelentős kihasználatlan lehetőségek vannak a Szerbiába vagy akár Szlovéniába irányuló kivitelben. Egyik terén sem tapasztalunk javulást.

Hasonló jelenségre világít rá a magyar külkereskedelem termékszerkezete (6. ábra). Pár évtizeddel ezelőtt, amikor én még kezdő kutató voltam, akkor az volt a paradigma, hogy egy ország fejlettségét az jelzi, hogy mekkora a gépek, és a berendezések részaránya az exportban. Nos, ha ezt a paradigmát alkalmazzuk, akkor Magyarország egy olyan fejlett ország képét mutatja, amelyet korábban nem tapasztaltunk, és amiért megnyalhatnánk a tíz ujjunkat. Mind a kivitelben, mind a behozatalban a gépek és szállítóeszközök, valamint a feldolgozott termékek képviselik a legmagasabb részarányt.

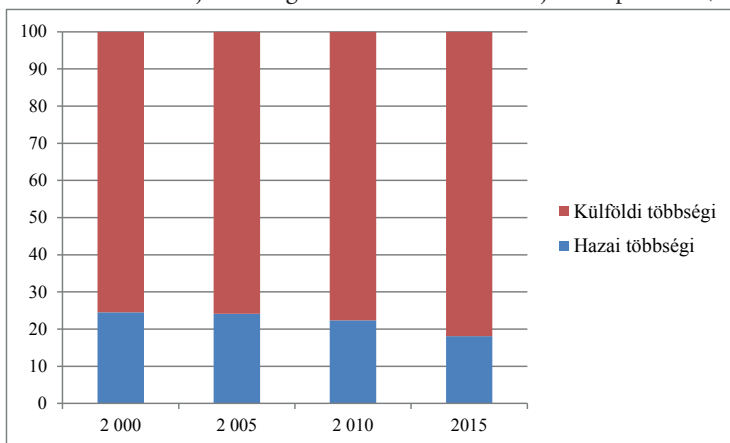
6. ábra: A magyar külkereskedelem termék szerkezete

Forrás: KSH

A képlet az, hogy behozzuk az alkatrészeket, félkész-termékeket és némi feldolgozás után kivisszük azokat. A magyar export majdnem 60%-át a gépek és szállítóeszközök képviselik, ami mindenképpen egyfajta egyoldalúságra mutat rá, különösen annak a fényében, hogy közben az élelmiszeripari termékeknek a részaránya nem éri el a 10%-ot. Sőt, az elmúlt években nagyon enyhén még inkább csökkent is. A magyar gazdaság adottságainak az ismeretében azt mondhatjuk, hogy ez nem az, amit önmagában tudna produkálni. Hozzá kell tenni, hogy nem a gépek és szállítóeszközök súlya túl nagy, hanem az élelmiszeripari termékeké túl kicsi. Az élelmiszeripar exporttöbblete rendkívül alacsony: az élelmiszer-kivitel részaránya (7-8%) alig haladja meg a behozatalét (5-6%).

7. ábra: A külföldi tulajdonú cégek növekvő dominanciája az exportban (%)

Forrás: NAV

Mindenesetre ez a termékszerkezet az exportban arra mutat rá, hogy a magyar export - még nagyobb mértékben, mint a gazdaság egésze - óriási mértékben a Magyarországra telepedett multinacionális vállalatok tevékenységétől függ (7. ábra). 2015-ben (ez az utolsó év, amelyre van adat) a külföldi többségi tulajdonú vállalatok a magyar exportnak már több mint 80%-át bonyolították le. Ez egy óriási szám, és óriási volt már 2000-ben is, ekkor is már meghaladta a 70%-ot. A magyar tulajdonú

kis- és középvállalatok továbbra is nagyon kevésbé képesek az exportba bekapcsolódni, ami – azt gondolom, hogy – a magyar gazdaság egyik legsúlyosabb problémája. Hiszen számukra akkor is, amikor a belföldi felhasználás éppenséggel csökken, az export lehetne egy menekülőút, de ezzel a magyar vállalkozók kevésbé tudtak élni, és ennek ezer oka van. Részben a termékeik, szolgáltatásaik alacsony versenyképessége miatt, részben az alacsony piaci ismereteik, felkészültsége miatt. Azt gondolom, hogy ha a magyar külkereskedelem előttünk álló feladataira nézünk, akkor a magyar vállalkozói szektor ebbéli képességeinek a fejlesztése lenne a cél.

Palotai Dániel¹

MIT TEHET A JEGYBANK A VERSENYKÉPESSÉG JAVÍTÁSA ÉRDEKÉBEN?

Előadásomban elsősorban arról szeretnék beszélni, hogy a Magyar Nemzeti Bank mit tehet a versenyképesség növelése érdekében, valamint, hogy a gazdaságpolitika ágainak együttműködése hogyan járulhat hozzá a fenntartható gazdasági növekedés biztosításához.

1. Az egyensúly és növekedés megteremtésétől a versenyképességi fordulat lehetőségéig

Mint ismeretes, a Magyar Nemzeti Bank elsődleges célja az árstabilitás elérése és fenntartása, a jegybank törvényi mandátumával összhangban azonban támogatja a kormány gazdaságpolitikáját is, amelynek fontos eleme a versenyképesség növelése, és ez által a fenntartható növekedés biztosítása. Nyilvánvalóan a hosszú távú versenyképesség biztosításának alapvető feltételei közé sorolható az is, hogy a makrogazdaság fundamentumai stabil alapokon álljanak. Ezt a megfelelő alapot, megítélésem szerint elértük, miután az elmúlt években stabilan nőtt a gazdaság, a külső sérülékenységi mutatóink javultak, adósságmutatóink érdemben csökkentek, az elért eredmények pedig a piaci szereplők értékítéletében is tükröződnek. A gazdaságpolitikai fordulat alapja a költségvetési stabilitás 2010 utáni megteremtése volt, majd ezt követte egy olyan jegybanki politika, amely nemcsak az árstabilitás biztosításához járult hozzá, hanem elősegítette a pénzügyi stabilitást, miközben a gazdasági növekedést is támogatni tudta.

A gazdasági stabilitás illetve növekedés egyidejű biztosítása gazdaságtörténeti eredménynek és sikernek tekinthető. Mindazonáltal, ha hosszabb távra tekintünk vissza, valamint felidézzük a rendszerváltáskor megfogalmazott

¹ Magyar Nemzeti Bank, Ügyvezető igazgató, főközgazdász.

álmainkat és terveinket, miszerint Magyarország 25 évvel később a régió élvonalába kerüljön versenyképességi és fejlettségi szempontból, akkor be kell látnunk, hogy ezek sajnos még nem teljesültek. A fenntartható növekedés és felzárkózás eléréséhez versenyképességi fordulatra² van szükség Magyarországon, amely fordulat azért is szükséges, mert csak így kerülhető el, hogy az ún. közepes fejlettségű gazdaság csapdájába (*middle income trap*) kerüljön az ország, amelyből hosszútávon igen nehezen lehet csak kitörni.

Tekintsünk a gondolati ív egyes sarokpontjai mögé. Megítélésünk szerint az elmúlt években egy igen kedvező helyzetet ért el a magyar költségvetés, ahol megvan a lehetőség arra, hogy további versenyképességi reformokat hajtson végre a kormány. Miközben a további reformokkal kihasználhatjuk a költségvetési stabilizációból adódó mozgásteret, egyúttal biztosíthatjuk azt is, hogy az elért eredményeket tartósan meg tudjuk őrizni. Becslésünk szerint a következő években a GDP-arányos hiány stabilan a 3%-os maastrichti hiánykritérium alatt marad. A mozgáster megítélése szempontjából célszerű arra is figyelemmel lenni, hogy az elmúlt években évről évre kisebb lett a deficit, mint amit a kormány kitűzött.

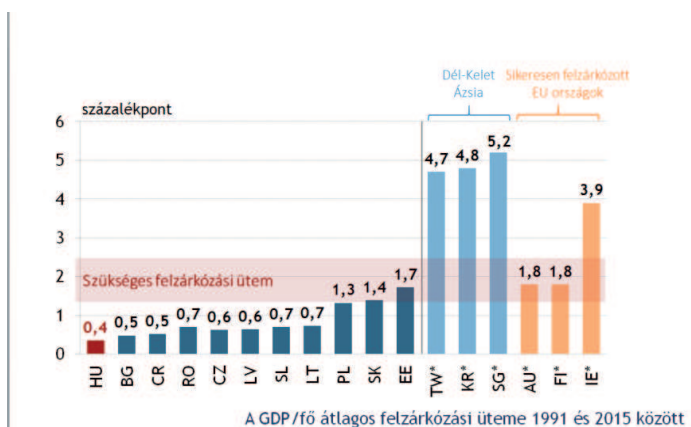
Ha hosszabb távra tekintünk vissza, akkor – egyes időszakok hibás növekedési modelljeiből adódóan – a gazdasági felzárkózás tekintetében már kevésbé kedvező hazánk helyzete. Magyarország relatív fejlettségi szintje (egy főre jutó GDP, vásárlóerő-paritáson) az eurózóna magországozokhoz képest 1997-ben 50% alatt állt. Napjainkra sikerült az eurózóna magországozaihoz képesti lemaradásunkat némileg csökkenteni, és a felzárkózás útján haladunk a 60% felé. Több példát is találhatunk ugyanakkor azon országokra, amelyek hazánknál gyorsabban tudtak növekedni a vizsgált időszakban, ilyenek a balti államok vagy a hazánkon kívüli három visegrádi ország. A visegrádi országok átlagos fejlettségéhez képest Magyarország 2002-ben még 110%-on állt, 2010-ig azonban összesen

2 A versenyképességről szóló közös gondolkodás erősítéséhez a Magyar Nemzeti Bank is hozzájárult az elmúlt években, egyebek közt a jegybank szakkönyvsorozatában 2016-ban jelent meg a *Versenyképesség és növekedés* című tanulmánykötet, amely amellet, hogy áttekinti a hazai és nemzetközi tapasztalatokat, átfogó képet ad a gazdasági felzárkózást leginkább meghatározó tényezőkről, valamint versenyképességi reformokra is javaslatot tesz.

20 százalékpontot veszítettünk. Ennek következtében a fejlettségünk a régiós versenytársaink átlagának 90%-ára csökkent, a felzárkózás ütemét az elmúlt évekre azonban sikerült legalább kiegyenlíteni.

A nemzetközi tapasztalatok keretében megvizsgáltuk tágabb időhorizonton is, hogy a sikeresen felzárkózó országok gazdasági növekedése mennyivel haladta meg a mintaként szolgáló fejlettebb országokét. Ázsiában találunk országokat (Tajvan, Dél-Korea, Szingapúr), amelyek a felzárkózási periódusban évente 4–5%-kal is gyorsabban növekedtek, mint az Amerikai Egyesült Államok. Azonosíthatóak sikeres felzárkózási példák az Európai Unión belül is (Ausztria, Finnország és Írország), amelyeknek 2–4%-os sávban mozgott a felzárkózási ütemük. Az MNB becslése szerint Magyarországnak a tartós felzárkózáshoz az EU átlagánál legalább 1, 5%-kal dinamikusabb növekedési ütemre lenne szüksége. A kelet-közép-európai régió országainak felzárkózási üteme az EU átlagához a rendszerváltás óta 0, 4 és 1, 7 százalék között mozgott (1. ábra).

1. ábra: A GDP/fő átlagos felzárkózási üteme a felzárkózási periódusban

Forrás: WDI, Eurostat. Megjegyzés: A kelet-közép-európai országok esetében az EU-28-hoz viszonyítva, PPP alapon, százalékpont. Az USA-hoz viszonyítva különböző felzárkózási periódusokban: Tajvan 1969-1997, Dél-Korea 1981-2007, Szingapúr 1986-2007. Az EU átlagához viszonyítva különböző felzárkózási periódusokban: Ausztria 1984-2000, Finnország 1993-2011, Írország 1986-2007.

Sajnos Magyarország esetében a legalacsonyabb ez az érték, átlagosan 0,4% évente 1991 és 2015 között. A rendszerváltáskor kitűzött felzárkózási cél, hogy 25 év múlva elérjük az uniós átlagot, egyelőre nem teljesült. További reformok támogathatják a felzárkózási folyamat sikerességét.

Rövidtávon a hazai konjunkturális kilátásaink pozitívak. Fő külkereskedelmi partnerünk az EU és legfőképpen Németország, amely az exportunk mintegy negyedét veszi fel, pozitív kilátásokkal rendelkezik, ez pedig segíti a magyar exportot is. A külkereskedelmen túl azonban a magyar GDP-növekedés összetételében a belföldi kereslet; a beruházások és a háztartási fogyasztás válik meghatározóvá prognózisunk szerint. Mi ennek az oka? Részben az erős bérdinamika emelhető ki, amelynek köszönhetően a rendelkezésre álló jövedelem dinamikusán bővül. Emellett megemlíthető a háztartások fogyasztási hajlandóságának emelkedése is. A 2008-as globális pénz- és tőkepiaci válság után a magyar háztartásokat több sokk is érte, így rendkívül óvatossá váltak. A válságot követően jellemzően inkább megtakarítottak, adósságaikat törlesztették, a fogyasztás pedig háttérbe szorult. Az elmúlt években azonban részben a mérséklődő törlesztőrészekből adódóan már érdemben tudtak emelkedni a rendelkezésre álló jövedelmek. Az MNB úgy látja, hogy a fogyasztói bizalom folyamatosan erősödik, és ez által erősödik a belföldi kereslet is. Összességében a magyar gazdasági növekedés egy meghatározó összetevőjéről beszélhetünk itt a következő évek vonatkozásában.

A hosszú távú növekedés szempontjából a beruházások különösen mérvadóak. Kiemelten fontos, hogy a beruházási ráta magas szinten stabilizálódjon, hiszen ahosszú távú termelést akkor lehet fenntartani, ha folyamatosan pótoljuk az amortizálódó tőkét, illetve újabb technológiákat tudunk bevezetni. Ebből a szempontból üdvözlendő, hogy a beruházási ráta 20% felett stabilizálódhat. Lényeges szerepe van ebben az államnak is, amely a megfelelő forrásallokáció mentén részben az EU-források beáramlásán keresztül képes beruházásokat végrehajtani, illetve azokat ösztönözni. Kiemelt cél, hogy az EU-források termelékeny beruházásokra, valamint gazdaságfejlesztésre kerüljenek felhasználásra.

Hazánk exportjának növekedése éves szinten 5-6% körül stabilizálódhat, miközben az exportpiaci részesedésünk is némileg bővíthet a követ-

kező időszakban. Az import dinamikáját is figyelembe véve ugyanakkor a külső többletünk várhatóan mérséklődik, bár továbbra is jelentős marad. Ennek oka, hogy a háztartási fogyasztásnak és bizonyos beruházásoknak jelentős importtartalma van, ami mérsékli a külgazdasági relációban elért többletet. Összegezve azonban megállapítható, hogy régiós összevetésben továbbra is erős a magyar gazdaság külső finanszírozási képessége.

2. Támogató jegybanki politika és konstruktív összhangban működő gazdaságpolitika

Térjünk át a jegybank szerepére. Korábbi időszakokban megfigyelhető volt, hogy a jegybank kizárólag az inflációs célt kommunikálta, mint egyetlen feladatát, és nem volt jellemző, hogy a jegybank a törvényben előírt további feladataira is hangsúlyt helyezne. Úgy gondolom, hogy 2013 óta jól látható hangsúly-áthelyezés valósult meg a monetáris politika vitelében. A gyakorlatban az inflációs cél primátusa, elsődleges helyzetének és fontosságának megtartása mellett a jegybank új vezetése 2013-tól a korábbinál nagyobb hangsúlyt helyez a pénzügyi stabilitás és a gazdaság növekedés szempontjaira is. Mindezen célok erősítése az inflációs cél elérésének veszélyeztetése nélkül valósult meg. A jegybanki intézkedések jelentős mértékben elősegítették az inflációs cél elérést, az infláció fenntarthatóan azonban még nem érte el a fogyasztói árindex 3 százalékos értékében meghatározott célt. Tehát mindazok az eszközök, amelyekkel a jegybank a gazdasági növekedést is támogatja, az inflációs cél fenntartható elérését egyaránt segítik, hiszen a magyar fogyasztói-árindex az inflációs cél alatt alakul, hasonlóan a legtöbb uniós országéhoz.

A jegybank számtalan hagyományos és adott esetben célzott nem konvencionális intézkedést alkalmazott az elmúlt években. Ezek közül azokat emelem ki, amelyek a versenyképesség és a külgazdaság szempontjából kulcsfontosságúak. Közismert tény, hogy Magyarországon a foglalkoztatás több mint kétharmadát a kis- és középvállalati (KKV) szektor adja, tehát nem hagyhatjuk figyelmen kívül a KKV-k helyzetét. A válság után hatalmas veszély fenyegette Magyarországot, egy hitelösszeomlás, egy ún. *creditcrunch*, amely környezet egyúttal

azzal is együtt járt, hogy a KKV szektor nem jutott elérhető áron hitelhez. Ezt a fajta növekedési és egyben versenyképességi korlátot volt hivatott oldani a Növekedési Hitelprogram (NHP), amellyel mintegy 40 000 vállalkozás jutott hitelhez az elmúlt években az NHP különböző szakaszaiban. Összesen mintegy 2800 milliárd forint kedvező árazású forrás jutott el a kis- és középvállalati szektorhoz, amellyel gyakorlatilag sikerült megállítani a korábban látott hitelösszeomlást és egy sikeres hitelezési fordulatot is elérni. A KKV szektor éves bázisú hiteldinamikája 2009 és 2013 közepe között markánsan negatív (-5 százalék alatti) volt, miután a vállalatok évről évre jelentősen többet törlesztettek, mint amennyi hitelt felvettek a bankrendszerből, az új projekteket, beruházásokat illetően pedig nem jutottak megfelelő finanszírozáshoz. 2013 második negyedében elindult az NHP, amellyel sikerült a kis- és középvállalati hitelezés csökkenését megállítani, majd 2015-től már jelentős bővülést is tapasztalhattunk ebben a szegmensben.

A teljes vállalati szektort illetően egy mérsékeltebb banki hiteldinamikát tapasztalhattunk. Ez esetben ugyanis figyelembe kell venni, hogy a nagyvállalatok nemcsak a hazai bankszektortól juthatnak többletforráshoz, hanem akár a tőkepiacokról, vagy a külföldi anyavállalatoktól is képesek a forrás bevonására. A KKV-k esetében ez utóbbi forrásbevonási csatornák jellemzően nem játszanak szerepet. Összességében tehát igen kedvező fordulat következett be azáltal, hogy a KKV szektor hitelállományának növekedése a fenntartható növekedéshez szükséges 5-10%-os sávba került, és várhatóan ebben is marad.

Az NHP harmadik szakaszának devizapillére a természetes devizafedezettel rendelkező kis- és középvállalkozások euró forráshoz jutását biztosította kedvező, fix kamatozás mellett. Megjegyzendő, hogy egy exportáló vállalat esetében nem jelent árfolyam-kockázatot, ha devizában adósodik el, hiszen az exportból devizában lesz bevétele. Ezzel tudja zárni a mérlegében az árfolyam kitettséget, tehát számukra az NHP devizapillére egészséges finanszírozási formát biztosított.

A gazdaságpolitika támogató működését tekintve rendkívül lényeges, hogy a költségvetési politika, a monetáris politika, valamint a strukturális és a versenyképességi politika között konstruktív összhang és egyensúly

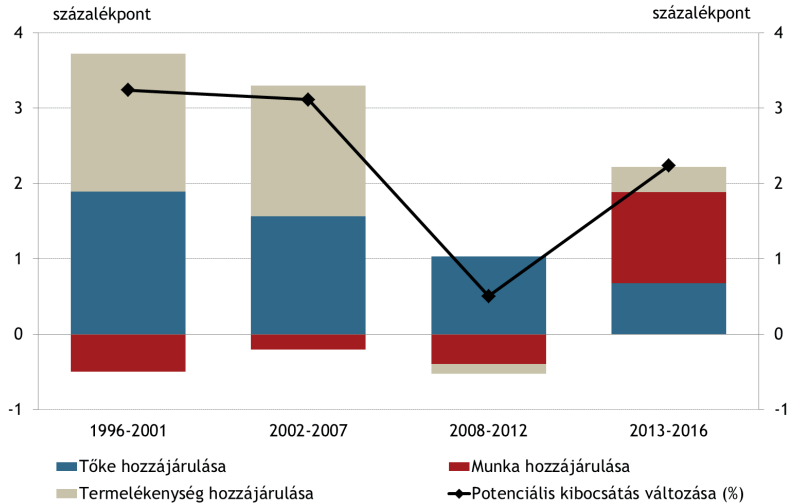
legyen. Azáltal, hogy stabil alapokon áll a magyar költségvetés, illetve a monetáris politika az inflációs cél közelébe tudta hozni az inflációt, lehetőség kínálkozik rá, hogy a soron következő időszakban már az erőforrások minőségi jellemzőit célzó versenyképességi reformok kerüljenek előtérbe, amely lehetőséget szükséges is kihasználni.

3. Az új gazdasági modell felzárkózást biztosító pillérei

Kronológiai sorrendben, a válságot követően 2010 után először a makropénzügyi majd a reálgazdasági egyensúlyt biztosította Magyarország. A magyar gazdasági növekedés az elmúlt években már stabilan a 2-4%-os sávba került, a fenntartható konvergencia elérése érdekében azonban a versenyképesség további javítására van szükség. Olyan gazdasági modell követésére, amely az egyensúly és növekedés fenntartása mellett tekintettel van a hosszútávú megfontolásokra és célokra is. Amennyiben mélyebb elemzésre vállalkozunk, a felzárkózást biztosító pillérek is azonosíthatóvá válnak. A felzárkózás szempontjából nem elégséges azt vizsgálni, hogy mekkora a foglalkoztatás és a tőkeállomány, hanem azzal is ajánlott foglalkozni, hogy ezeket az erőforrásokat milyen hatékonysággal lehet alkalmazni, vagyis mekkora a termelékenység (egy dolgozó által egy munkaóra alatt előállított termékmennyiség értéke). Magyarországon az elmúlt hat évben (2010-es bázison) mintegy 16 százalékkal nőtt a foglalkoztatottak száma. Ez egy igen kiemelkedő eredmény az Európai Unióban, miután alig volt olyan ország, amely nagyobb mértékben tudta növelni a foglalkoztatását. Az eredmény elérésében fontos szerepet játszottak a munkaerő-piaci reformok és a költségvetési intézkedések egyaránt. A Széll Kálmán Terv keretében a kormány közvetlenül is ösztönözte és a mai napig ösztönzi a munkavállalást. A kiemelkedő foglalkoztatási eredmények mellett a termelékenység javításában ugyanakkor jelentősebb potenciál mutatkozik. A teljes foglalkoztatás közelében – a munkanélküliségi ráta 4,5 százalék körüli szinten van hazánkban – már kisebb a mozgástér a foglalkoztatás további dinamikus emelésére, ezért is tekinthető lényegesnek a termelékenységben történő előrelépés. Összegezve, egyre fontosabb lesz, hogy a munkaerőnek ne kizárólag a

mennyisége, hanem a minősége is tovább javuljon, a termelékenység pedig bővüljön a jövőben. A potenciális növekedési ütem felbontásából megállapítható, hogy Magyarországon a válságot követően a növekedés alapját egyre nagyobb mértékben biztosítja a munkaerő (2. ábra). 2013 és 2016 között a munka hozzájárulása vált meghatározóvá, a tőke és a teljes tényező termelékenység mérsékeltebb, de pozitív hozzájárulása mellett. Ezen típusú elemzés is jól tükrözi, hogy mely területeken lehet szükséges a további előrelépés a tartós felzárkózási pálya biztosításához.

2. ábra: A magyar gazdaság potenciális növekedési ütemének felbontása

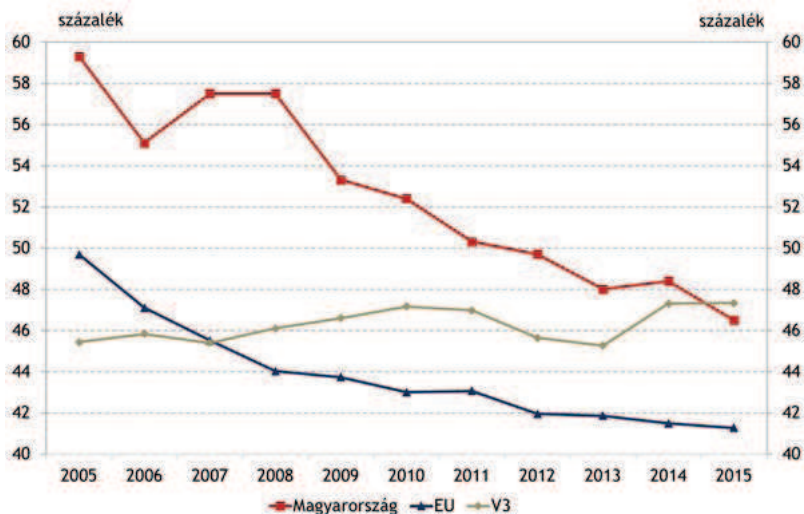

Forrás: MNB

Magyarországon a KKV szektor munkatermelékenysége átlagosan mintegy 50 százaléka a nagyvállalatok termelékenységének. Ez azt jelenti, hogy a KKV szektor összességében feleakkora hatékonysággal működik, mint a nagyvállalatok, amely lemaradás nagyobb, mint a régióbeli országok többségében. Becsléseink szerint amennyiben a KKV szektor termelékenysége a régiós szintre emelkedne, az 3-5%-kal is növelhetné Magyarország bruttó hazai össztermékét.

A kis- és középvállalatok versenyképességének növelését a kormány 2010-től számos intézkedéssel támogatta, egyebek közt a vállalati nyereségadó számottevő csökkentése, vagy a kedvezményes kisvállalati adóformák 2013 utáni bevezetése, illetve későbbi kiterjesztése és többlépcsős mérséklése is ide sorolható. Amennyiben a vállalatok teljes adórátáját vizsgáljuk nemzetközi összehasonlításban, jól követhető, hogy a közelmúltban történt intézkedésekkel a válság előtti igen magas szintről mára sikerült a régiós szint alá csökkenteni az adóterhelést (3. ábra). A legutóbbi vállalati nyereségadó-csökkentés pedig még versenyképesebbé teheti a magyar vállalati szektort.

3. ábra: Vállalatok teljes adórátája az adózás előtti nyereség százalékában

Forrás: WB-Doing Business 2017, PwC

A 2010-től végrehajtott nagymértékű személyi jövedelemadó csökkentések feltétlenül szükségesek voltak, miután a munkavállalás adóterhelése a 2000-es évek első felében kiemelkedően magas alakult. A magas adóék és marginális kulcsok jelentős részét elvonták a többletmunkáért kapott jövedelmeknek. A marginális adóráta (amely azt mutatja meg, hogyha a munkavállaló egy egységgel többet keres, akkor mennyit von el

az állam az adó- és járulékkerheléseken keresztül) 2002-2006 között 75% felett volt. Hasonló feltételek mellett kevés munkavállaló kíván legálisan, bevallottan munkát vállalni vagy többet dolgozni. Az adócsökkentésekkel sikerült elérni, hogy a marginális adóterhelés 45 százalékra, Csehországgal és Szlovákiával összevethető szintre ért, Lengyelországban azonban továbbra is alacsonyabb szinten áll még a marginális adókulcs (mintegy 38%). Mindazonáltal az elmúlt éveket tekintve jelentős előrelépés történt hazánkban, így ebbe az irányba érdemes és szükséges továbbhaladni. Elsősorban a személyi jövedelemadó mérséklése révén célszerű további csökkentést elérni az átlagos és a marginális adóék esetén. A járulékok további célzott csökkentése lehet megfontolandó a költségvetési mozgáster figyelembe vételével, ugyanakkor a munkaerőpiac jelenlegi helyzetében, amikor ilyen alacsony a munkanélküliség és a munkaerő szűkösség is több helyen jelentkezik, inkább az szja csökkentés javasolt, ami közvetlenül a munka kínálatot erősíti – szemben a járulékcsoökkentéssel –, ami első lépésben inkább a munkakeresletet növeli.

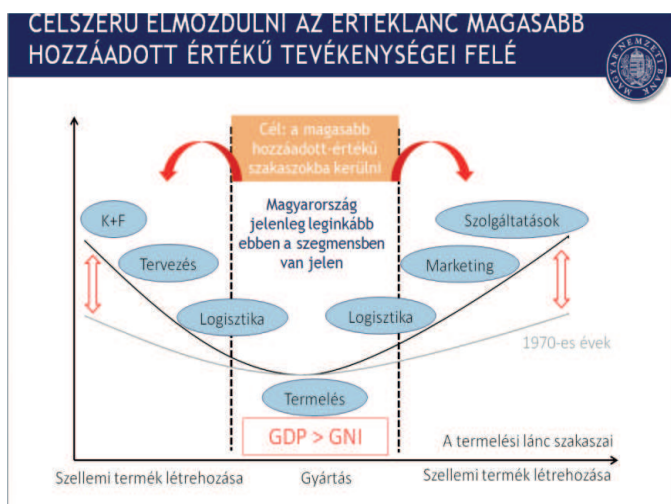
Csakis egy megújult modellel kerülhető el a közepes fejlettségű országok csapdája. Sajnos elterjedt az a nézet, mely szerint hibás döntés a bérek emelése, mert rontja a versenyképességet. A nézet képviselői szerint a megnövekedett költségek által drágább lesz a termelés, amelynek eredményeképpen a multinacionális vállalatok egy része elhagyja az adott országot. Mi azonban nem gondoljuk úgy, hogy Magyarország hosszú távú felemelkedését az olcsó munkaerő biztosítaná és adott esetben a nagy távol-keleti feltörekvő piacokkal lenne szükséges a bérszintű versengés. Nézőpontunk szerint egy hatékony termelővállalatot leginkább az motivál majd a jövőben, hogy a termeléshez szükséges mennyiségű és minőségű munkaerő rendelkezésre áll-e, nem kizárólag a munkavállalók bérköltsége. Sőt a munkaerő rendelkezésre állása tekintetében érdemes felhívni a figyelmet egy európai uniós szintű kihívásra is, nevezetesen, hogy a 2008-as válság utáni időszakban felerősödött a munkaerő unión belüli áramlása az alacsonyabb jövedelmű országok felől a magasabb jövedelműek irányába.

Az alacsony bérek hosszú távon akár komoly termelési korlátot is jelenthetnek azáltal, hogy a munkaerő a magasabb bérszínvonalú térségekbe áramlik. A munkaerő rendelkezésre állása Magyarországon is valós

kihívást jelent, a megcélzott felzárkózási pálya azonban a bérkülönbségek csökkentését is elősegíti. Magyarország a középmezőnyben helyezkedik el az Európai Unión belül, amennyiben azt vizsgáljuk, hogy hány százaléka dolgozik az ország lakosságának egy másik európai uniós országban. A munkaerő-elvándorlásból eredő kihívás összességében egy olyan folyamatnak tekinthető, amely – az uniós szinthez történő – bérfelzárkózással bizonyos szintig kezelhető, a bérek növekedéséhez pedig stabil alapot nyújt a jelenlegi makrogazdasági környezet és a pozitív gazdasági kilátások.

Folytatva a termelési lánc szakaszainak vizsgálatával, az értéklánc a kutatás-fejlesztéstől egészen a szolgáltatások piacra kerüléséig tart (4. ábra). Magyarország esetében célszerű javaslatként fogalmazható meg a magasabb hozzáadott értékű funkciók irányába történő elmozdulás, melynek keretében egyre inkább a kutatás-fejlesztésre, tervezésre, valamint a szolgáltatásokra érdemes fókuszálni, és ezen piacokba investálni. Ez az átállás segíthet abban is, hogy nagyobb hozzáadott értékkel hazánk magasabb béreket biztosíthasson, miközben gyorsabb növekedési ütemet ér el.

4. ábra: A termelési lánc szakaszai és ezek hozzáadott értéke

Forrás: MNB

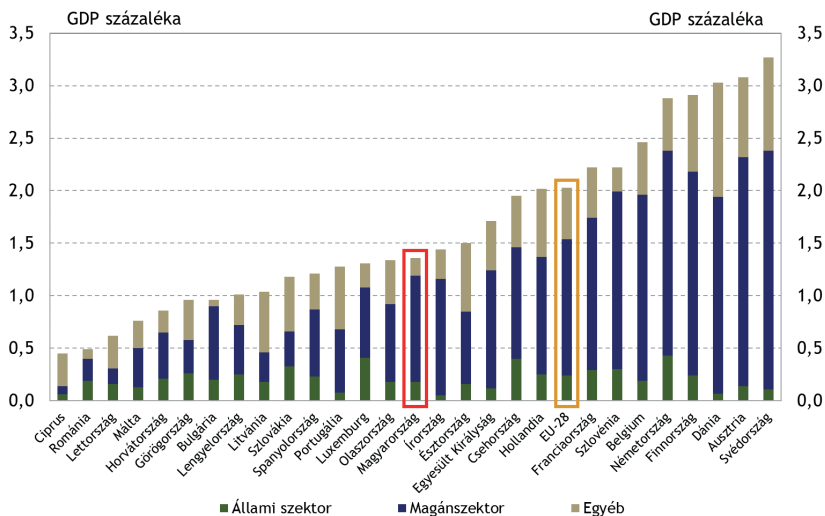
További kedvező hatásként fogalmazható meg, hogy a gazdaság külső sokkokkal szembeni ellenállóképessége is növekedne, miután a szolgáltatási szektor a válság időszakában nagyobb stabilitást mutatott, mint a termelési szektor. Kapcsolódóan kiemelhető, hogy a magyar külkereskedelmi többletnek ma már több mint a fele a szolgáltatási szektorhoz kötődik. Régiós összevetésben, Szlovákia kivételével a többi országban is meghatározó szerepet töltenek be a szolgáltatások a külkereskedelmi többletet illetően.

Magyarországon a rendszerváltást követően nem bizonyult sikeresnek az a gazdasági modell, amely kizárólag a külföldi vállalatok tőkebefektésein alapult. Bár jelentős közvetlen tőkebefektetés érkezett hazánkba, jellemzően a termelési értéklánc kevésbé értékes szakaszait telepítették ide az érintett társaságok, ami hosszú távon nem elegendő a felzárkózáshoz. Elemzéseink szerint egy tudás és innováció által vezérelt modell irányába szükséges elmozdulni, amely együtt jár a technológiai felzárkózással, valamint a termelékenység növekedésével párhuzamosan megvalósuló bérnövekedéssel. A folyamat által a magasabb hozzáadott értékű szegmensek is elérhetővé válnak, a makrogazdasági egyensúly megőrzése mellett pedig megvalósítható lesz a felzárkózás.

A fókuszpontok azonosítását illetően meghatározó lehet a nemzetközi összevetés, adott esetben a régiós versenytársainkhoz való viszonyítás is. Azzal együtt is, hogy az egyes országok eltérő adottságai sok esetben eltérő válaszokat is tehetnek szükségessé. A Világbank felmérése például több területen is azonosít további előrelépési lehetőséget; ezek közé tartoznak a vállalati versenyképesség egyes dimenziói, az adórendszer további átalakítása vagy az elektromos áram rövidebb határdejeű bekötésének biztosítása – hogy csak néhány példát említsek.

A K+F kiadások tekintetében Magyarország elmarad az EU átlagtól, a régión belüli helyzete azonban sokkal kedvezőbb (5. ábra). A sikeresen felzárkózó országok példáján látható, hogy a K+F kiadások bővítése és a megfelelő forrásallokáció az egyik potenciális kitörési pontot jelentheti. Kapcsolódóan a digitalizáció és a negyedik ipari forradalom számtalan lehetőséget, és adott esetben kihívást támaszt hazánk elé is.

5. ábra: Állami és magán K+F kiadások a GDP arányában, 2015

Forrás: Eurostat

A gazdasági felzárkózást a pénzügyi rendszer oldaláról hosszútávon a pénzügyi stabilizáció és a hatékony forrásallokáció biztosíthatja, amely célokhoz az MNB is kiemelten hozzájárul. Egyebek közt kiemelt kezdeményezésnek tekinthető a versenyképes pénzügyi közvetítőrendszer támogatása. Mindemellett a tőkepiacon, és tőzsdéi oldalról is azonosíthatóak előrelépési lehetőségek az elmúlt évtizedek lemaradását követően.

4. Út a fenntartható növekedés irányába

Összességében megállapítható, hogy a 2010 után végrehajtott fiskális konszolidációt és a 2013 utáni monetáris politikai irányváltást követően tartósan stabilizálódott az ország makropénzügyi helyzete és a reálgazdaság is. Az új gazdasági modellben már a széles bázisú foglalkoztatás, a bérszínvonal növekedése és a bővülő belső finanszírozás biztosítja a gazdasági növekedés alapját. A hosszú távú sikeres felzárkózás érdekében azonban további versenyképességi reformok szükségesek, amelyek az

erőforrások eddig főleg mennyiségi jellemzői helyett a minőségi feltételek javítását helyezik a középpontba. Melyek azok a csatornák, amelyeken keresztül a versenyképességi politika támogathatja a gazdaságot? Egyrészt ide sorolható a politikai és gazdasági stabilitás, másrészt az erőforrások mennyiségének rendelkezésre állása (munkaerő, tőkeállomány), és a termelési tényezők minőségének javítása (oktatás, egészségügy, K+F), valamint az állami működés hatékonysága is. A megfelelő intézkedések végrehajtásával, a versenyképességi fordulat elérésével ígéretes jövőkép mutatkozik hazánk előtt.

Dr. Szép-Tüske Rita¹

A KÜLGAZDASÁGI ESZKÖZRENDSZERÜNK ÉS EREDMÉNYEINK

A magyar külgazdasági politika kialakításánál tekintetbe kell venni az ország adottságait: (1) relatív szűk hazai piac – ennek következtében exportorientáció, szűkös nyersanyagforrások –, emiatt feldolgozóipari, illetve szolgáltatási fókusz, (2) képzett munkaerő, de viszonylag alacsony termelékenység, (3) növekvő bérköltségek. Egyetértve az MNB képviselőjével ezt én sem látom problémának, sőt, ez egy olyan adottság, amit ki kell használni, és amire rá kell építeni a magasabb hozzáadott értékű, magasabb termelékenységű, magasabb digitalizációs szintet elérő vállalkozásokat, illetve munkaerőt.

Közel 80%-os az EU-ba irányuló exportunk, így a keleti és déli nyitás politikáját úgy lehet értelmezni, hogy az európai piacok megtartása mellett nem szabad megfeledkezni arról, hogy vannak más potens térségek is. Ide is ki kell helyezni azokat a kapacitásokat, amelyek szükségesek ahhoz, hogy az itteni növekedést a saját hasznunkra tudjuk fordítani. Azt gondoljuk, hogy ez egy folyamat, melynek az eredményei folyamatosan lesznek láthatóak. Az európai külgazdasági politika tapasztalata az, hogy az ilyen jellegű külgazdasági nyitások, pályamódosulások első eredményei minimum 4-5 év után kezdenek látszani. Amit viszont már rögtön látunk, hogy azokban az országokban, ahol az MNKH irodái már a kezdetek óta ott vannak, az erre az időszakra számított átlagos 16,4%-os növekedéshez képest 26%-os exportnövekedés volt, ami természetesen nem kell kizárólag az MNKH, vagy a magyar gazdaságdiplomácia számlájára könyvelni, de reméljük, ezek már ténylegesen tendenciának értelmezhetők. Ezt már csak azért is gondolhatjuk így, mert 2017 első negyedében a V4 országok közül hazánk tudta legnagyobb mértékben növelni az EU-n kívüli

1 Külgazdasági és Külügyminisztérium, Külgazdasági Államtitkárság, Főosztályvezető.

külkereskedelmét, azon belül kiemelten az exportját.

Az elmúlt években átalakításra került a külpolitika és a külgazdasági politika intézményrendszere is. A Külgazdasági és Külügyminisztérium felügyelete alatt jelenleg a külpolitika, külgazdasági politika és a kulturális diplomácia található. Meg kell említeni, hogy 2017 május végétől a turizmus-diplomácia is a Nemzeti Fejlesztési Minisztériumból a Külügyminisztériumba került át. A külgazdasági politika három háttérintézményen is nyugszik (EXIM, HIPA, MNKH), itt ki kell emelni a HIPA-nak, illetve az MNKH-nak a szétválását. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy a két témakörnek az összefüggéseit ne értenénk, vagy, hogy a két szervezet ne működjön nagyon szorosan együtt. Nem szabad megfélekedezni az EXIM-nek az exporthitel biztosítási, illetve exportnyújtási tevékenységéről sem. Emellett a magyar kormány jelenleg 54 gazdasági együttműködési megállapodása van érvényben és még további 12 ilyen megállapodás megkötésén dolgozunk. Ezek a bilaterális gazdasági együttműködés alapjait rakják le. Gazdasági vegyes bizottságokon tekintjük át ezeknek a működését, illetve a legfontosabb közös gazdasági célkitűzéseket és lehetőségeket. Ezeknek az üléseknek a margóján mindig sor kerül üzletember-üzletember (B2B) találkozóra is, amely nagyon konkrét kapcsolatépítési lehetőség, és élnek is vele a vállalkozások. Emellett külgazdasági attasé-hálózatunk (akik szakdiplomáták; 145 fő van jelenleg a világ országaiban) megnyitja azokat a kapukat, amelyekkel a külpiacra lépés reményeink szerint egyre könnyebb lesz.

Külön ki kell emelni a kimondottan határon túli magyarok lakta térségre koncentrálnó külgazdasági tevékenységünket. 2016 februárjában a vajdasági gazdaságfejlesztési programmal indult a sorozat, ahol 20 milliárd forint vissza nem térítendő forrás és 30 milliárd forint visszatérítendő támogatásnak a kihelyezéséről határozott a Kormány. Most egy egymilliárd forintos mintaprojektrel indult az erdélyi program, de ez szándékaink szerint nagyságrendileg bővíthet a jövőben.

Meghatároztuk – és az Irinyi Terv alapján folyamatosan felülvizsgáljuk – az export szempontjából kiemelt potenciállal rendelkező ágazatokat. Az élelmiszeripar, az agrobusiness, de nagymértékben már az IKT szektor, mint szolgáltató szektor, zöldgazdaság, vízgazdálkodás és egészséggazdaság

kiemelt szereppel kell, hogy bírjon. Mi is azt gondoljuk, hogy gazdaságpolitikai célkitűzésnek kell lennie annak, hogy változtassunk azon a tényen, hogy a magyar kivitelnek közel 80%-át gyakorlatilag – jellemzően külföldi – nagyvállalatok adják. Azt gondolom, hogy frappáns az MNKH cégcsoport szlogenje: képessé kell tenni a hazai KKV-kat arra, hogy versenyképes exportőrök legyenek, és lehetőséget kell teremteni számukra, de a munka nagy részét így is nekik kell elvégezni.

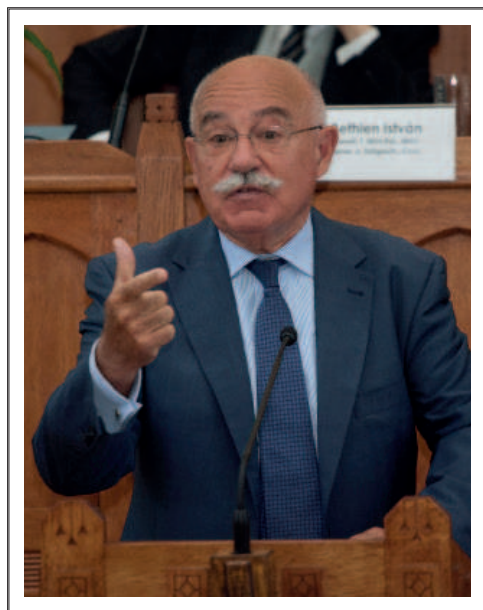
A feldolgozóipar vs. szolgáltatások dichotómiájára szeretnék visszatérni. Még az Irinyi Terv is, ami egy nagyon ambiciózus feldolgozóipar/GDP részarány tervet tűzi ki, sem csak a feldolgozóipari ágazatoknak a fejlesztésével számol, nemcsak azokat célozza meg. Nagy jelentőséget szán az Irinyi Terv a turizmus fejlesztésének, az IKT szektornak, mint szolgáltató szektornak, és a zöld-gazdaság tekintetében pedig kimondottan a hulladékfeldolgozással kapcsolatos infrastruktúrafejlesztésnek, vagy a szennyvízfeldolgozással kapcsolatos infrastruktúrafejlesztésnek is. Természetesen nem minden ágazat, ami az Irinyi Tervben kiemelt ágazatként szerepel, fejleszthető ugyanúgy export szempontjából is, vagy lehet azonos eszközökkel az exportot segíteni. Például tipikusan az infrastruktúrafejlesztések lehetnek államközi megállapodásoknak a tárgyai, de vannak olyan ágazatok is, mint a mezőépgyártás, ahol klasszikus külkereskedelmi sales-technikával lehet a piacra lépni. A járműgyártás ágazatban a megfelelő technika valószínűleg a közvetett exportpiacra segítség lehet, azaz a hazánkban a már honos multinacionális vállalatoknak a beszállítóvá válásán keresztül lehet sikeresen megcélolni megítélésünk szerint a külpiacokat.

Az említett Irinyi Tervnek a fő és központi gondolata a digitalizáció. Nekem is előadásommal az egyik fő üzenetem az, hogy a hazai KKV-k exportra „képessé tételének” a fontosságára hívom fel a figyelmet. Ennek az egyik legfontosabb kormányzati eszköze a digitális jólétprogram, azon belül a digitális exportfejlesztési stratégia, mely több területen keresztül kívánja ezt megtenni: hazai IT vállalkozásoknak a külpiacra lépésre segítségén keresztül, de nem szabad elfeledkezni ezzel párhuzamosan a nem IT szektorban működő vállalkozásoknak a digitalizációjáról sem. Emellett a digitális exportfejlesztési stratégiában az IT szolgáltatási szektornak

a támogatása nagy hangsúlyt kapott, illetve van néhány olyan digitális kormányzati megoldás, (legyen ez az online kassza rendszer vagy az EKÁER rendszer), amelynek az exportkereslete igen kedvezően alakult.

Ami a tőkevonzó képességet illeti: általában a világgazdaságban az elmúlt években az FDI-nak globális szinten 12-13%-kal csökkent a mértéke. Ennek ellenére e téren a magyar gazdaság teljesítménye a jobb szegmensben volt. Ennek külön eszközszerkezete van a magyar gazdaságpolitikában. A HIPA, mint befektetés ösztönzési intézmény csak a tavalyi évben – és ez rekordot jelentett – 71 olyan megállapodást kötött, amely összesen mintegy 3, 2 milliárd eurónyi külföldi tőkének a Magyarországra hozásával és ezzel 17 ezer munkahely teremtésével járt együtt. Nyilván itt nem önmagában az FDI csak, ami érték, hanem nem szabad elfelejtenünk arról sem, hogy a beszállítói részarány hogy alakul ezeknél a multinacionális vállalkozásoknál. Azt látjuk, hogy csak a HIPA által kezelt partneri körben ez a mutató az elmúlt két évben 65%-ról idén 69%-ra nőtt.

Eredmények tekintetében hasonló megállapításokról tudnék beszámolni, mint amelyek korábban is elhangzottak. A 93 milliárd eurónyi export a tavalyi évben ténylegesen rekordnak számít, közel 3%-kal magasabb a 2015-ös értéknél. Számítunk is arra, hogy az exportbővülés üteme nem áll meg, és a behozatalhoz képest sem látjuk aggasztónak a tendenciát. Valóban, a behozatal jelentős növekedése a beruházások, illetve a háztartási fogyasztásoknak az erősödéséből adódhat, de várhatóan ez fenntartható. Ugyanakkor ez európai konjunktúra alakulása, illetve a feldolgozóipari növekedés miatt úgy gondoljuk, hogy ez a továbbiakban is hasonló pályán kiegyensúlyozottan fog alakulni.

Prof. Dr. Martonyi János¹

GLOBÁLIS KIHÍVÁSOK ÉS EURÓPAI LEHETŐSÉGEK

Az én témám nem a magyar gazdaság és nem is a magyar külgazdaság, hanem a cím szerint a világgazdasággal kapcsolatos kihívások, gondok, veszélyek, kockázatok és lehetőségek – elsősorban – európai megközelítésben. Megpróbálok összefoglalni, hogy a jelenlegi geopolitikai és világkereskedelmi kihívások hogyan hatnak az európai integrációs folyamatra és ezen keresztül Magyarországra.

Amikor világkereskedelemlről beszélek, akkor kicsit szélesebben értelmezem. Ez az angol „trade”-nek felel meg, nem teszek különbséget a szűkebb értelemben vett kereskedelem és a világgazdaság között. Nem kétséges, hogy a világ egy alapvető átalakulás folyamatában van, és a kereskedelemről szólva azt is tudjuk, hogy a világkereskedelemnek a szerkezete, a formái, a technikai alapvetően átrendeződnek. Én olyan helyzetben vagyok, hogy vissza tudok tekinteni 50 évre, még emlékszem a konténer-forradalomra, amit egyébként az váltott ki, hogy a vietnámi háborúban az amerikai hadsereg rájött, hogy ilyen mennyiségű árut nem lehet egy új technológia kifejlesztése nélkül Amerikából a hadszínterre vinni. Ez volt az az időszak, amikor a világkereskedelem látványosan, lényegesen gyorsabban növekedett, mint a globális GDP, ezért mondták sokan, hogy a világkereskedelem a GDP növekedésének fő tényezője. Az is érdekes, hogy akkor a fizikai módon mozgatott áruk mennyisége növekedett a leggyorsabban, hiszen az árutak továbbítani kellett, ezt pedig döntően tengeri fuvarozás útján valósították meg, és a tengeren továbbított áruk mennyisége növekedett a leggyorsabban.

Most egy fordított helyzet állt elő már évtizedek óta. Az árukereskedelem relatíve visszaszorul, bár kétségkívül a globalizációs folyamatoknak továbbra is egyik fő hordozója, de messze elmarad a szolgáltatás-kereskedelem jelentősége mögött, és megjelent a harmadik nagy versenytárs

1 Szegei Tudományegyetem, egyetemi tanár. Volt Külügyminiszter.

is, az adatok áramlása. A technikai fejlődés megint csak megváltoztatta a szerkezetet. Most már a legújabb generációs szabadkereskedelmi megállapodások tárgyalásánál az adatok mozgására is gondolni kell, és szembe kell néznünk olyan dilemmákkal – különösen itt Európában – , hogy akkor miként tudjuk biztosítani az adatvédelemnek és az adatok szabad áramlásának, kereskedelmének az egyensúlyát. Ezek komoly kihívások.

Ami magát a kereskedelmet illeti, ott is nagy változások mennek végbe. Nemcsak a szerkezetben, hanem a szabályozásban is, hiszen jól tudjuk, hogy annak a multilaterális világkereskedelmi rendszernek, ami létrejött a második világháború után, és ami a világkereskedelem fejlődésében óriási szerepet játszott, a szabályozási része, a „rule-making”, körülbelül húsz évvel ezelőtt befagyott. Vannak ugyan bizonyos részeredmények, de lényegében azt mondhatjuk, hogy ez a multilaterális szabályozás megállt. Nem adtuk fel a reményt, sőt, az utóbbi hetekben megjelentek olyan nyilatkozatok, hogy ezt a folyamatot bizonyos területeken tovább lehet vinni.

Van egy másik terület, ami még mindig virágzik, de keveset beszélünk róla, ez pedig a multilaterális vitarendezés. A nagy kereskedelempolitikai vitákat ma is eldöntik, nem mindenki boldog, de 90%-os arányban végrehajtják a döntéseket. Nemzetközi viszonylatban ez példátlan. Ez a mai napig is a legsikeresebb területe a nemzetközi viták rendezésének. Sokan mondják, hogy vigyázzunk, mert ha kivész mögülünk a jogalkotás, akkor egy idő után már nehezebb lesz a vitarendezés is. Ez igaz, egyre több és súlyosabb vita van, és most az új amerikai adminisztráció színrelépésével várható, hogy ezek a feszültségek rendkívüli mértékben fokozódni fognak, különösen, ha az adminisztráció elképzeléseit meg is valósítja. Gondolok itt az új adótörvényekre, ezen belül is a határkiigazítási adóra, a „border adjustment tax”-re, aminek még a pontos természetét nem ismerjük. Ha megvalósul, akkor ez a világkereskedelem rendszerét alapjaiban rendítheti meg.

Ami a világkereskedelmet illeti, húsz év alatt létrejött egy nagy átrendeződés, a multilaterális rendszer mellett felépült egy regionális rendszer is, két- és többoldalú szabadkereskedelmi megállapodások formájában. Ezeknek a hatályos szabadkereskedelmi megállapodásoknak a száma

jelenleg 271. Messze vezet ezen a téren az Európai Unió, körülbelül 60 megállapodással, de az Egyesült Államoknak is van 20, Kínának pedig 14. Azt látni kell, hogy a multilaterális rendszer nem szabadkereskedelem, hanem egy szabadabb kereskedelem, egy fokozatosan liberalizált kereskedelem. A kétoldalú vagy regionálisnak nevezett megállapodások szabad kereskedelmet teremtenek, és ebből jönnek az ideológiai viták. Ezek az ún. új-generációs szabadkereskedelmi megállapodások a határon túl is szabályoznak, nemcsak a határon. Belemennek a munkajogba, szociális jogalkotásba, környezetvédelembe, növény- és állategészségügybe, stb. Kiderült, hogy ez az a szabályozási rendszer és technika, amely a világ gondjait a legjobban tudja kezelni. Ebből jelentkeznek a problémák is. Például ugyanazok, akik azt mondják, hogy fel kell lépni azzal az igényvel, hogy ne legyen gyermekmunka, rabszolgamunka, azt is mondják, hogy a nemzeti szuverenitásukat megsérteni nem szabad. A regionális megállapodások az erősödő ideológiai és politikai viták ellenére folyamatosan gyarapodnak és gazdagodnak.

Külön vita, hogy mennyi ezekben a megállapodásokban a közös elem. Minden eltérés ellenére meglehetősen sok. Vannak, akik azt mondják, hogy hasonló történik, mint a 19. és 20. században, amikor kétoldalú, regionális megállapodásokon keresztül épült egy új multilaterális szabályozási rendszer. A 19. században kétoldalú megállapodásokkal indult a folyamat, ezekből lett azután '45-'47-ben a legnagyobb kedvezmény elvére épülő multilaterális kereskedelmi rendszer.

A geopolitikában is nagyon jelentős átalakulás megy végbe. Megszűnt a kétpólusú világ, megszűnt az egypólusú rendszer. Sokan azt mondják, hogy van több pólus, csak éppen nem tudjuk, hogy melyek ezek a pólusok, és azt sem tudjuk, hogy mit jelent a pólus. Biztosan van négy nagy szereplő, Amerika, Kína, az Európai Unió és Oroszország. Ezeknek van egy nagyon bonyolult viszonyrendszere. Ezek alatt is van egy szint, India, Japán és a többiek. Ezután van egy harmadik szint, akiket nem tudunk kezelni, nincs olyan hatalom a világon, amely akár a harmadik vagy a negyedik szint egyes országait lényegi dolgokban befolyásolni tudná. Észak-Korea ennek egy nagyon jó példája. Ez tehát egy decentralizációs folyamat, amelyet érdekes összevetni a világkereskedelem fragmentációs,

regionalizációs és decentralizációs jelenségeivel. Itt azért nagyobb már a tét, és ebből jelentős bizonytalanság fakad. Nem tudjuk, melyek a pólusok, nem tudjuk, mi a pólusok célja. Nem tudjuk igazán pontosan, hogy Oroszországnak mi a célja. Most egy ideje azt sem tudjuk, hogy az Amerikai Egyesült Államoknak mi a célja. A dolog egyre bonyolultabbá válik. Az már látszik, hogy visszajött a területi elem, visszatért a befolyási övezetek szerepe. Azt is tudjuk, hogy a befolyási övezetek sohasem tartanak örökké, és mindig meg akarja őket valaki változtatni, és ebből mindig nagyon nagy bajok következtek. Erősödnek az antagonizmusok, és ezért a világ ma lényegesen veszélyesebb, mint pár évvel ezelőtt volt. És ekkor belép az új amerikai adminisztráció, annak minden bizonytalanságával és kiszámíthatatlanságával. Az első nagy bizonytalanság a biztonságpolitikában jelentkezett, amikor nem tudtuk, hogy mi lesz a nyugati szövetségi rendszerrel, hiszen, ha a NATO elavult, ha mások nem teljesítik a kötelezettségeiket, akkor mi sem fogjuk tudni teljesíteni a kölcsönös védelemre vonatkozó kötelezettségünket, lásd a Washingtoni Szerződés 5. cikke alapján. Úgy tűnik, hogy ezek a gondok jelentős mértékben enyhültek. Kiderült, hogy a NATO nem elavult, kiderült, hogy szükség van rá. A másik fél megígérte, hogy fel fogja vinni 2%-ra a védelmi költségvetését. Korábban is ígértük már többször, és most valóban meg is fogjuk tenni. Egyre inkább azért, mert most már talán világossá vált – köszönhetjük ezt Donald Trumpnak –, hogy ez nekünk feltétlenül érdekünk. Jóllehet, most az utóbbi napokban nem történt egyértelmű kijelentés az amerikai elnök részéről, hogy szentnek és sértetetlennek tartja a Washingtoni Szerződés 5. cikkét, de a szóvivő is ezt próbálta megerősíteni.² A biztonságpolitikai aggodalmak azért az elmúlt hónapokban lényegesen csökkentek.

A kereskedelempolitikában egy kicsit bonyolultabb a helyzet. Az első veszélyvonal ma ez. Kevesen múlt, hogy az Egyesült Államok nem mondta fel a NAFTA-t. Ha felmondják, az amerikai export 30%-a kerül veszélybe. A legnagyobb amerikai exportpiac Kanada, a második legnagyobb pedig Mexikó, tehát ez létkérdés. Egyelőre bizonytalan, hogy mi lesz a NAFTA-val. Valószínűleg felül fogják vizsgálni, ami egyébként indokolt

2 Időközben a kijelentés az elnök részéről is elhangzott Varsóban

lehet. Az első amerikai anyag tulajdonképpen TPP-síti a NAFTA-t, abban a formában, hogy egy sor olyan szabályozási területet beemel a NAFTA-ba a keletkezésekor még kihagyott területek közül, amelyek a TPP-ben benne vannak, de a NAFTA-ban nincsenek benne.

Új helyzet állt elő, ahol az a kérdés, hogy mit jelent ez Európa számára. Európa számára nagyon komoly veszélyeket jelent mindaz, amit a biztonságpolitikáról elmondtam. Ezek a veszélyek enyhültek. Évek óta mondjuk, hogy Európának stratégiai autonómiára van szüksége. Ezt már egy francia tábornok is elmondta az ötvenes években, amikor úgy fogalmazott, hogy szerinte nemcsak a szovjet terjeszkedést kell megállítani, ami nagyon fontos egy olyan országban, ahol a legnagyobb politikai párt messze a kommunista párt 25%-os képviseléssel van a nemzetgyűlésben, hanem azért is, mert Európának fel kell építenie magát a nagy rombolás után, és egyenrangú partnerévé kell, hogy váljon az Amerikai Egyesült Államoknak. Kétségtelen, hogy ezt a stratégiai autonómiát az Európai Uniónak meg kell teremtenie. Ehhez kellenek erőforrások, védelmi, katonai képességek és kellenek intézmények is. Nagyon sokan látják azt, hogy a funkcionális, reaktív megközelítés, miszerint mindig várunk valamiféle külső hatásra, válságra, és az majd továbbvisz minket, már nem működik. Világossá kell tenni, hogy mit akarunk. Ha stratégiai autonómiát akarunk, az sokba fog kerülni, és ezt meg kell lépni, ezért abban már talán mindenki egyetért, hogy a külső fellépés eszközeit erősíteni kell. Ezeket az eszközöket erősíteni próbálta a Lisszaboni Szerződés is, hiszen nem véletlenül egyesítette a külkapcsolatok egész rendszerét, ideértve a kereskedelempolitikát is. Azt már tudjuk, hogy itt a reményeink nem váltak be, most pedig elkerülhetetlen választás elé kerültünk, és ezen a területen előre lehet, és előre kell lépni.

A másik terület, ahol a külső fellépés eszközei jelenleg is a rendelkezésünkre állnak, a közös kereskedelempolitika területe. Itt kizárólagos az uniós hatáskör. Úgy tűnik, hogy itt nemcsak a külső kényszer miatt, hanem a lehetőség miatt is, amit az amerikai visszavonulás jelent Ázsiából, előre kell és lehet lépni. Ezt az európai döntéshozatal megértette. Kiderült, hogy tudunk kötni földrajzi távolság, bizonyos gazdaságfilozófiai differenciák, gazdasági fejlettségi szint közötti nagy különbség ellenére

szabadkereskedelmi szerződéseket. Ennek eszközeit az Európai Bíróság néhány héttel ezelőtt a Singapore-i megállapodással kapcsolatos ügyben hozott 2/15 számú véleményében megerősítette. E döntés a közös kereskedelempolitika szerződésben meghatározott fogalmába utalta a vitás területek – szellemi tulajdon, közlekedés, közbeszerzés, energia, versenyszabályozás, fenntartható fejlődés, környezetvédelem, szociális védelem – túlnyomó többségét. Kivételt csak a portfólió-beruházások és a beruházás-védelmi jogviták jelentenek. Utóbbi esetben a Bíróság szerint csak maguk a tagállamok engedhetnek át döntési jogköröket a joghatóságukból, ezt a döntést helyettük az Európai Unió nem hozhatja meg, ezért a megállapodás megkötésében a tagállamoknak is részt kell venniük. Ez azt jelenti, hogy a jövőben olyan megállapodásokat kell kötni, amelyekben ezek a témák nem szerepelnek. Ebben az esetben az EU ezeket a második és harmadik generációs szabadkereskedelmi megállapodásokat egyedül, tehát a tagállamok szerződő félként történő megjelenése – és 38 ratifikáció nélkül – meg tudja kötni.

Prof. Dr. Balázs Péter¹

EURÓPAI FORGATÓKÖNYVEK, MAGYARORSZÁG STRATÉGIÁJA

Azt a felkérést kaptam, hogy az „európai forgatókönyvekről” beszéljek. Ez első látásra könnyűnek tűnik, hiszen az Európai Bizottság néhány hónappal ezelőtt közreadott egy vitaanyagot, egy ún. Fehér Könyvet, amely öt forgatókönyvet tartalmaz az EU jövőjére vonatkozóan. Szinte csak választani kellene közülük, ám a helyzet nem ennyire egyszerű. Úgy tűnt, hogy Juncker elnök a cilinderből húzta elő a Fehér Könyvet, mint a bűvészt. Volt némi tiltakozás az Európai Bizottságon belül, mert a biztosok kollégiuma meg sem vitatta az anyagot. A Fehér Könyv tehát nem a klasszikus közösségi módszer pályáin jött fel. Juncker jó politikai érzékkel egy meglévő anyagot húzott elő, amiről egyébként már Budapesten is folytattunk vitát jó három évvel ezelőtt. A vitaanyag hét brüsszeli agytröszt közös munkája, az volt a címe, hogy „Új egyezség Európáért, a bizalom visszaépítése párbeszéddel” (New Pact for Europe, Rebuilding trust through dialogue). A szerzők erős uniós támogatást kaptak hozzá és végigvitték az uniós összes tagállamában, mindenütt rendeztek róla vitákat, Magyarországon egy zártkörű és egy nyilvános vitát tartottunk 2014 elején. Az anyag tehát megvolt, de nagyon jól jött most, amikor Európa különféle külső és belső okokból válaszáig elé érkezett. Juncker bejelentette, hogy 2017 szeptemberében, az Európai Parlamentben értékeli a nyilvános vita állását, azután az év végi záró EU-csúcson lehet majd állást foglalni.

Miről szól az öt forgatókönyv?

Az első azt javasolja, hogy folytassuk kis javításokkal. Ezért tulajdonképpen kár stratégiát hirdetni, mert ez semmi újat nem mond. A

1 CEU, egyetemi tanár. Magyar Közgazdasági Társaság, Alelnök. Volt Külügyminiszter és EU-biztos.

második azt ajánlja, hogy fogyasszuk vissza az uniót, legyen csupán belső piac, semmi több. Ez is egy ellenpélda, szinte egy rávezető megoldás. A harmadik arról szól, hogy aki többet akar, az hadd menjen gyorsabban előre. Ezt már ismerjük, hiszen a Lisszaboni Szerződés megerősítette a jogalapot az ún. kemény mag számára: tagállamok egy csoportja gyorsíthat külön, és ez a biztonság- és védelmi politikára is igaz. A negyedik forгатókönyv azt mondja, hogy ha nem tudunk mindent együtt csinálni, akkor vállaljunk kevesebbet, de azt jobban hajtsuk végre, például a költségvetést, a külpolitikát, a menekültügyet. Végül az ötödik variáns a „sokkal többet és mindenki együtt” változatot kínálja. Amennyire az első túl egyszerű, a második meg visszalépést jelentene, az ötödik túl szép. Marad tehát a harmadik és a negyedik forгатókönyv. Vezető politikusok Nyugat-Európában elég egyértelműen állást foglaltak már. Kezdték a németek, azután az újonnan megválasztott francia elnök is egyértelműen letette a voksát, főleg a hármas variáns mellett. Azt gondolom, hogy a harmadik és a negyedik valamilyen kombinációja lesz a nyerő megoldás. Ha gyorsítani akarunk, akkor „kevesebbet és kevesebben” kell célul tűzni, úgy lehet előre haladni.

Ez a döntés érdekes konstellációban fog megszületni, mivel a belső és a külső körülmények is átalakulnak. A legerősebb hatások a „brexit” és az új amerikai elnök megválasztásának az egybeeséséből származnak. Ha csak az egyik következik be, akkor merőben más a helyzet. A „brexit” hatására Nyugat-Európa átfordulhatott volna a NATO irányába és azt mondja: kiválik ugyan egy nagy tagállam, de a NATO-ban velem együtt vagyunk, annak a pillére az USA, toljuk át a hangsúlyt a NATO felé. Igen ám, csak jött Donald Trump, aki kijelentette, hogy a NATO „idejétmúlt”, később aztán ezt enyhítette. A két fejlemény egybeesése arra figyelmezteti Európát, hogy magunkra vagyunk utalva. Az angolszászok kiszállnak, legalább is egy kicsit eltávolodnak. Rengeteg kapcsolat marad még persze velük, de azért Nyugat-Európa fogjon össze és oldja meg egyedül a saját problémáit.

Változott a közvetlen szomszédságunk is. Volt egy időszak, ami az EU szintjén majdnem úgy nézett ki, mint Kohl kancellár híres mondanéja: „Németországot először a történelme során csupa barát veszi körül”.

Európa is úgy érezhette, hogy végre csupa barát veszi körül. Csakhogy ez a helyzet megváltozott. Oroszország egy ideig kereste a helyét, próbálkozott az együttműködéssel, de azután Európa ellen fordult. Törökország szintén reménytelenül kopogtatott az európai ajtón, most pedig elindult más irányba. Az ún. keleti partnerség, amit az EU konstruált magának, gyakorlatilag kettéhasadt, az egyik fele Keletre, a másik fele Nyugatra tart. Ukrajna, Grúzia és Moldávia inkább Nyugatra néz, ugyanakkor Azerbajdzsán, Örményország és Fehéroroszország az orosz szövetséget választotta. Tehát ez a projekt sem jött be az EU-nak úgy, ahogyan azt sokan remélték. A Földközi-tengeren végigszántott az „arab tavasz” nevű furcsa rendszerváltó vihar. Most már nem csak a klasszikus közel-keleti konfliktushelyzet okoz gondot, hanem a súlyos szíriai polgárháború is, ami egyre inkább terjed és már regionális térfoglalási manőverek zajlanak: Irán, Törökország és Oroszország osztja fel egymás között Szíria és a környék területét.

Ebben a helyzetben kell döntenünk az európai országoknak az EU jövőbeli céljairól. Kérdés, hogy ki és hogyan fog az öt forgatókönyvből választani. Ez semmiképpen nem úgy történik majd, hogy összeül az Európai Tanács decemberben, és ott szavaznak az egyes variánsokról, vagy próbálnak konszenzusra jutni, ahogy szoktak. Ezek ugyanis még nem végrehajtható tervek, hanem orientációs forgatókönyvek, amelyek hangsúlyokat helyeznek el. Az addig zajló vita azt fogja fő vonalakban megmutatni, hogy merre menjünk. A lényeg már előre látható: a „kevesebben és kevesebbet”, de „gyorsabban, jobban és hatékonyabban” irány már most körvonalazódik. Azt jósolom, hogy ez a hang fog erősödni, mert ez egybeesik az európai belpolitikai útválasztásokkal. Ezt láttuk Franciaországban az elnökválasztás során, ott nemsokára következik a parlamenti választás. Hollandiában már eldőlt a szavazás, az Európa-párti demokratikus erők győztek. Németországban még alakul a kampány az őszi parlamenti választásra, kellő óvatossággal várjuk ki a végét, mert a bel- és külpolitikában még sok minden történhet, de úgy tűnik, hogy valamilyen jó koalíciónak áll a zászló. Ha pedig megvan az új francia-német tandem, onnan indulhat azután Európa megújulása.

A nagy kérdés persze az, hogy miről is folyik a vita? Ugyanis mind az

öt forgatókönyv ugyanazt a meglévő EU-s modellt pofozgatja, igazgatja, viszi tovább. Tehát modellváltás az európai integráció tekintetében fel sem merült. Fel lehetne tenni azt a kérdést is, hogy jó-e, vagy, hogy mire jó ez a modell? Az európai integrációs modell egyik jellemzője, hogy eleve terjeszkedésre volt ítéelve. Az EU-t hat erős, vonzó nyugat-európai ország hozta létre, ez pedig szinte előre vetítette, hogy ide még sokan fognak kíváncskozni. Úgy is lett. Az integrációt mindössze három ágazatban indították, és mögötte ott volt az ideológia, hogy ez majd hozza magával a többit. Ebből született a híres funkcionista elmélet, a „spill-over” hatás: néhány ágazat integrálása majd felpörgeti a többit. Képzeljünk el a kezdő mátrixot: hat ország három ágazatban kezd valamit közösen csinálni. Hol tartunk most? Jelenleg 28 ország 20 ágazatban folytat közös kormányzást, tehát egy 560 négyzetből álló mátrixot kapunk a hajdani 18 helyett. Ráadásul az EU öt különféle hatásköri szinten működik, a belső kapcsolatokban a legbonyolultabb kölcsönös kompenzálások, megállapodás csomagok, tagállami koalíciók léteznek, tehát az unió nagyon bonyolult rendszerré vált. A belső minősége is változott. Hatan még „családi asztalt” alkottak, 15-en egy igazgatótanácshoz hasonlítottak. Ma 28 taggal a „közgyűlés” szintjén vagyunk: nagy terem, formális felszólalások, aztán futás ki a kávézóba vagy a különterembe, ott születnek az alkuk. Tipikus multilaterális diplomácia lett belőle, az EU egyre inkább a nagy szervezetekre, az OECD-re, sőt az ENSZ-re emlékeztet.

Mit ígért az EU és vajon betartja-e?

Az egyik alapvető érték, amit az EU kilátásba helyezett, a szabadság volt: a piacra lépés, a piacon való mozgás szabadsága, az akadálymentesítés, a liberalizáció – ezeket messzemenően beváltotta. Ígért egyenlőséget is, első lépésben a tagállamok egyenlőségét, ami úgyszintén megvalósult. Nincs még egy olyan szervezet, ahol a legkisebb és a legnagyobb ilyen mértékben egyenlő lenne: a Tanács bármely szintjén Máltának, Észtországnak, Franciaországnak vagy Németországnak pontosan ugyanannyi megszólalási esélye van. Egyenlően jelölhetnek biztosokat, egyenlő a nyelvhasználat, és még sok dolgot lehetne felsorolni, hogy mi mindenben vagyunk csodálatosan egyenlők. A tagállamok egyenlősége mellé az unió fokozatosan felhozta az állampolgárok egyenlőségét, persze a kettő

egyszerre nem lehet igaz. Ha Németország teljesen egyenlő Máltával, akkor egy máltai állampolgár sok százszor egyenlőbb, mint egy német állampolgár, ez tükröződik például az Európai Parlamenti képviselőben. Van azonban bizonyos belső arányosítás is. A harmadik értékünk a kölcsönös szolidaritás, habár amikor a teherviselésről van szó, akkor senki sem akar Németországgal helyet cserélni. Nehéz nem ráismerni francia polgári forradalom értékeire: szabadság, egyenlőség, testvériség. A három együtt igaz, nem mondhatja valaki, hogy én mindenben egyenlő vagyok, nekem minden jár, de én nem adok semmit. A három elvet együtt kéri számon és együtt értékelik.

Ígért még az EU mérsékelt konfliktusszintet, és ezt meg is adja. A nemzeti megbékélések talaján Európában meghonosodott egy tárgyalási mechanizmus, amely normákra és megállapodásokra épül. Ez egyébként tágabb méretekben a második világháború utáni egész világrendre érvényes, vagyis nem háborúzunk, hanem egyezkedünk. Ehhez hozzátartozik a közös értékek vállalása, így lehet mérsékelt konfliktusszinten működni. Egyébként ezért nincs „foga” az Európai Uniónak, csupán kötelezettségszegési eljárások vannak, de azok is inkább szép szóval működnek.

Ezek után tegyük fel a kérdést: kicsoda „Brüsszel”? Az Európai Unió visel bizonyos birodalmi jegyeket, divatos téma, hogy vajon birodalom-e az EU. Van egy sajátos hitvilága, nyelve, jogrendszere, pénze, területe, vannak székhelyei, jelképei, tehát bizonyos attribútumok tényleg hozzá tartoznak, amelyek emlékeztetnek birodalmakra. Két dolog nincs: közös kül- és biztonságpolitika, beleértve annak legfontosabb eszközét, a hadsereget, és egy központi hatalom, amely maga alá gyűrné a többieket. Ha elmegyünk egy NATO ülésre, ott meglátjuk, milyen az, ha van egy központi erő, az EU-ban pedig azt, hogy milyen, amikor nincs. Az egész világ láthatta most a NATO csúcson, ahogy az amerikai elnök számon kéri a 2%-os GDP-arányos fegyverkezési kiadásokat. Az EU-ban nincs központi hatalom, Németország nagyon ügyel arra, hogy ne ő legyen a központ. A legelső hatalmi képződmény a német-francia páros, ez valóban létezik, de még ez is a „szükséges, de nem elégséges” erőcentrum kategóriája. A szavazáskor a jelenlegi szabályok szerint a tagállamok 55 és a lakosság 65%-a kell egy többségi döntéshez.

Brüsszel valójában a tagállami koalíciók és az intézmények együttese, de az intézmények is a tagállamok tükörcsképei. Az Európai Bizottságba a tagállamok küldenek egy-egy biztost. Az Európai Parlamentbe mi választottunk képviselőket, az eredmény az, hogy a 21 magyar EP-helyből 12-n Fideszes politikusok ülnek, mégpedig nehézsúlyú politikusok. A Tanácsba senki más nem léphet be, mint a fővárosban kormányzó politikusok. Amikor a kormányok Brüsszelre mutatnak, tulajdonképpen a saját tükörcképük előtt hadonásznak, mert „Brüsszel” nem más, mint ők maguk. A kormányok képviselői hozzák a híreket a Tanácsból, tehát ellenőrizni sem lehet, hogy mi történt ott, mert más nem volt bent. Mármost aki fél az erdőben, az ne menjen vadászni. Aki fél Brüsszeltől, vagy nem érti, az keressen magának más foglalkozást. Brüsszelben el lehet igazodni. Mi sem oda születtünk, de annak idején Martonyi Jánossal és sok más kollegával együtt beletanultunk, helyt álltunk és a kapcsolatok normalizálásán dolgoztunk. Soha nem éreztünk valamiféle kisebbségi görcsöt, pedig akkor még meg voltunk bélyegezve. Megtaláltuk azt a módot, ahogy a magyar érdekeket érvényesíteni tudtuk.

Ilyen háttérrel furcsán cseng, amikor azt olvassuk: „Állítsuk meg Brüsszelt”. Ez most egy belpolitikai kampány része, de furcsa konstrukció rajzolódott ki: Brüsszel, Soros György és a migránsok összeesküvése Magyarország ellen, mintha ezeknek egymáshoz bármi közvetlen közük lenne. Közös bennük viszont az, hogy mindegyik a virtuális térben lebeg, vagyis nem láthatók. A kampány szándékosan nem az EU-t nevezi meg, hanem „Brüsszelt”. Soros György 87 éves, évente maximum egyszer fordul meg Budapesten, nagy érdeme, hogy valamikor megalapította a CEU-t, de a hatalmat bizonyosan nem akarja átvenni. A migránsokat illetően menekült státuszt 2015-ben 40, 2015-ben talán 50 ember kapott Magyarországon. Átzúgott rajtunk egy hatalmas tömeg közel két éve, mi legalább láttuk őket, de ugyanígy migránsoknak a csehek, a szlovákok és a lengyelek, ahol élő migráns nem is látható. Ezek nem valós dolgok, potenciális hatások vannak, de közvetlen veszély nincsen. A Nyugat alkonyának hangoztatása egyébként az orosz külpolitika egyik sarkalatos tétele. Vlagyimir Putyin nehéz iskolába járt, a Szovjetunióban volt KGB-tiszt. A szovjet rendszer azért omlott össze, mert nem bírta a

versenyt a Nyugattal. Nem bírta a fegyverkezési versenyt, az életszínvonalbeli versenyt, miközben túlterjeszkedett, és összeomlott. Putyin tudja, hogy a Nyugatot legyőzni képtelenség, egy megoldás van: gyöngíteni. A Nyugat sikereinek kétségbevonása, alázása az orosz külpolitikai stratégia egyik fő célja. Ezek után, kedves magyarok, tessék választani, találjuk meg a jó irányt, hogy merre menjünk: keletre vagy nyugatra?

A MAGYAR GAZDASÁG JELENE ÉS JÖVŐJE

Azt gondoljuk, hogy az innováció, a fenntartható növekedés és a magyar gazdaság versenyképessége egymástól nem elválasztható fogalmak. Tudjuk jól, hogy az ipari termelés növekedése mással csak nagyon nehezen helyettesíthető, nehezen kiváltható szerepet tölt be minden ország fejlődésében. Talán éppen azt mondhatjuk, hogy a felgyorsult innovációnak, a digitális átalakulásnak és a világgazdasági folyamatok átrendeződésének következtében ez egy jelentős kérdés és ismét a szakmai érdeklődés homlokterébe került. Az Európai Unióban talán még nagyobb szerepe van az iparfejlesztésnek, az Európai Unió GDP-jében, gazdaságában 15%-ot ad az ipari termelés, szemben például az Egyesült Államokban tapasztalható 12%-ával. Azt mondhatjuk, hogy mind az innovációnak, mind a kutatásnak, termelékenységnek a legfontosabb ösztönzője, és ugyanígy eleme a munkahelyteremtésnek és az exportösztönzésnek is. Azt mondhatjuk, hogy az ipart tekinthetjük Európa szociális és gazdasági motorjának. Úgy gondolom, hogy a magyar kormány megfelelő politikát követ, hiszen már évekkel ezelőtt elkezdte azt a munkát, elkezdte azoknak a programoknak a kidolgozását, amelyek révén gazdaságunk közelebb kerülhet, netán felzárkózhat a fejlettebb, uniósbeli államokhoz.

Ma már arról számolhatunk be, hogy olyan átfogó programok, mint az Irinyi-terv, vagy a Jedlik Ányos-terv kidolgozása megtörtént, sőt, a megvalósítás szakaszába lépett, és azt gondoljuk, hogy jó irányt szabnak az ezekhez a programokhoz kötődő támogatási, szabályozási és a megvalósítást segítő programok kidolgozása is. Akkor leszünk sikeresek, ha mind az iparpolitikánk, mind a szabályozórendszerünk, a kormány által támogatott programok a versenyképes ipar irányába hatnak.

1 Nemzetgazdasági Minisztérium, helyettes államtitkár.

Jó időben léptünk. 2010 óta elértük, hogy a magyar gazdaságra vonatkozó legfontosabb kérdések ne csak a válságkezelésre, hanem a gazdasági növekedés gyorsítására, a felzárkózásra és a minél képzetesebb munkaerő alkalmazására vonatkozzanak. Ugyanakkor, nincsen könnyű dolgunk, amikor a tettekre kívánjuk váltani ezeket a gazdaság fejlesztésére vonatkozó elképzeléseket, hiszen egyszerre kell megküzdeni a növekedési és versenyképességi kihívásokkal, a demográfiai trendek kedvezőtlen alakulásával és a BREXIT-tel.

Mind az uniót, mind a világgazdaságot egy lassuló növekedés jellemzi, egy tavalyi OECD összefoglaló egy egész fejezetet szentel annak, hogy a világkereskedelem bővülése elmarad a globális GDP növekedési ütemétől. Azt gondolják, hogy a világgazdaság egy alacsony növekedési hullámvölgyben van, és az OECD 2017-re és 2018-ra is világszinten 3,5% körüli növekedést prognosztizál, miközben az Európai Unióban ez a növekedési előrejelzés mindösszesen bő 1,5%. Egyre elfogadottabb, hogy a kitörési pontot a nemzeti kormányok növekedést támogató gazdaságpolitikája jelentheti. Azon kormányok, amelyek megteremtik a költségvetési mozgásterületet beruházástámogatással, munkahelyteremtéssel, adócsökkentéssel, lendületet adhatnak a növekedésnek. Ez a számok nyelvén azt jelenti, hogy 2013 óta egy Európában igenis dinamikusnak mondható 3% körüli mértékben növekszik a magyar GDP, és 2017 első negyedében ez a szám 4,5% volt. Azt mondhatjuk, hogy uniós szinten kiemelkedően magas. Egy év alatt a foglalkoztatás gyorsuló ütemben bővült. 2010-hez képest közel 700 ezerrel többen dolgoznak ma, mint abban az időszakban. Ami pedig az ipari adatok növekedését illeti, márciusban 13,4% volt az ipari termelés növekedése, az első negyedévben pedig 7,8%. 13 feldolgozóipari alágból 8-ban mértünk növekedést, az ipari növekedés is meghaladja az Európai Unió átlagát. Fontos tény, hogy a gazdasági növekedésnek, társadalmi, politikai stabilitásnak a gazdasági szabályozás támogató jellegének köszönhetően jól láthatóan nőtt a befektetői bizalom Magyarországra iránt. Ezt mutatja az a német-magyar Kereskedelmi és Iparkamara által készített felmérés, miszerint a kamara tagjainak 80%-a újra Magyarországot választaná beruházása helyszínévé.

Ezek a célzott programok a szabályozáson keresztül források biztosításával abba az irányba hatnak, hogy minél gyorsabb legyen a fejlődés. A

cél mindegyik eszközzel az, hogy elősegítsük a termelékenység javítását, megfelelő szaktudással rendelkező munkavállalók arányának növelését és a KKV megerősödését.

Az Irinyi-terv egy újraiparosítási program, azt kívánjuk elérni vele, hogy hosszú távon teremtsük meg a gazdaság fenntarthatóságát és a versenyképesség növelését. Azt gondoljuk, hogy akkor lesz a terv sikeres, hogyha az ipari termelés minden szereplője számára megteremti a fejlődés lehetőségét, és végeredményben nagyobb teljesítményre ösztönöz. A terv megvalósításához forrásokat is rendeltünk. Ilyen például az uniós programok vagy a 2015 óta rendelkezésre álló nagyvállalati beruházási támogatás. Lesz egy ehhez rendelt Irinyi célerőirányzat is. Az a gazdaságpolitikai cél, hogy a versenyképesség növelése megvalósuljon, jól tetten érhető az adóváltozásokban is. Azok a módosítások, amelyeket a kormány elfogadott, lényegében minden elemében a vállalkozásokat segíti. Jelen pillanatban dolgozunk egy ún. nemzeti adóstratégián is, amely a cégek és magányszemélyek adózással töltött idejének jelentős csökkenését szolgálja. Köztudott, hogy az idei évtől a magányszemélyeknek már az adóhivatal készítette el a bevallásait. Jelen pillanatban zajlik egy összesítés a tekintetben, hogy akik itt ülünk magányszemélyek közül milyen arányban, hogyan vették igénybe az adóhivatal szolgáltatását. Adócsökkentő politikát folytat a jelenlegi kormány, melynek köszönhetően elmondhatjuk, hogy 9%-ra csökkent a társasági nyereségadó, amely mértéknél ma Európában kisebb nem nagyon van. Azt prognosztizáljuk, hogy 2017-ben az adócsökkentéseknek köszönhetően közel 580 milliárd forinttal több marad majd a vállalkozásoknál és magányszemélyeknél. Az adókedvezmények segítik a beruházásokat, a kutatásfejlesztési tevékenységet is. Az idei évtől a start-up befektetők adókedvezményeket érvényesíthetnek a befektetés értékének háromszorosának erejéig maximum 20 millió forintig.

Szükség van ezek mellett arra is, hogy a hitelezés is beinduljon. Jó irányba haladnak azok az intézkedések, amelyek a bankadó csökkentésére, illetve a tranzakciós illetékből való visszavételre lehetőséget adnak, abban az esetben, hogyha valamelyik bank megfelelő mértékű vállalati hitelezési politikát folytat. Említhetjük a növekedést ösztönző lépések sorában a bérmegállapodást is, ez egy olyan megállapodás volt a magyar kormány,

munkavállalók, munkaadók részéről, ami talán példa nélküli, és hatéves időszakra terjed ki. Lényege az, hogy mind a bérminimum, mind pedig a minimálbér jelentősen emelkedik, és ezzel párhuzamosan csökken a munkáltatói járulék. 2018-ban további csökkentésre lesz lehetőség, amelyek attól is függnek, hogy milyen módon nő a reálbér. Mondhatjuk azt, hogy a megállapodás eredményeként egyrészt a háztartások jövedelme emelkedik, emellett növekszik a belső kereslet, hatékonyabbá válik a termelés és az adóterhek csökkentésével a versenyképességgel együtt növekedhet a vállalkozások nyeresége is. A versenyképesség emeléséhez nélkülözhetetlen a gazdaság igényeihez alkalmazkodó, jól működő szakképzési rendszer jelenléte is.

A foglalkoztatás területén olyan eredményeket értünk el, amelyek azt mutatják, hogy az extenzív programokat le kell zárunk. Vége van annak az időszaknak, amikor Magyarországot az jellemzi, hogy korlátlanul áll rendelkezésre az olcsó munkaerő. Egyre nagyobb hangsúly lesz azon, hogy megfelelő szakképzettségű, minőségű munkaerő tudjon alkalmazásra kerülni a magyar cégeknél. A szakképzésnek a munkaerő piaci igényeken túlmenően választ kell adnia a globális kihívásokra is. Európában ezt ipar 4.0 folyamatként emlegetik, mint a 4. ipari forradalmat. Ez hatással lesz a munkaerő piaci trendekre, és így a szakképzésre is. Új szakmák fognak létrejönni és régiek fognak eltűnni. Számos intézkedés szolgálja azt a célt, hogy ezen a területen is megfeleljünk ezeknek a kihívásoknak. Így például támogatja a kormány a hiányszakmákat választókat, mindenki számára ingyenessé tette a második szakma megszerzését, és rengeteg képzési programot indítottunk el mind uniós, mind pedig hazai költségvetési forrásból.

A Jedlik Ányos tervről szeretnék még beszélni, ez az elektromobilitás egyik fontos alapköve. Három pilléren nyugszik, ezek egy elektromos közlekedéshez szükséges infrastruktúra, egy ösztönző szabályozási környezet és mind a magánszemélyek, mind a vállalkozások érdeklteté tétele az elektromos járművek használatában. Az a cél, hogy 2017-ben átjárható legyen már az ország, 80 kilométerenként szeretnénk egy elektromos töltőt felállítani. Szorgalmazzuk azt, hogy minél többen vásároljanak elektromos járművet, ehhez egy tavalyi kétmilliárdos forrás járult. Ha valaki tisztán

elektromos üzemanyagú járművet vásárol, akkor ahhoz másfél millió forint támogatást kaphat. Ezt az összeget 2017-ben 3 milliárdra emeljük.

Azt tapasztaltuk, amikor körbenéztünk Közép-Kelet Európában, hogy bár mindenki az elektromobilitás fontosságát és a megváltozott fogyasztói igényeket szajkózza, azonban Európában nagyon sehol sincs olyan tesztpálya, ahol ezeket az önvezető járműveket ki lehetne próbálni. Ezért úgy döntött a magyar kormány, hogy csinálunk egy ilyet, és ezzel próbáljuk a közép-kelet európai elektromobilitás élharcosává tenni magunkat. Ezt a tesztpályát 2018-ban kezdjük majd el építeni. Nagyon fontos körülmény, hogy ehhez a tesztpályához tartozik majd egy ún. okos út, ami a tesztpályát az autópályával köti össze, amin lesznek szenzorok, és folyamatosan jelzéseket ad majd egy rendszer az önvezető autóknak, hogy minél gyorsabban és biztonságosabban tudjanak majd közlekedni.

Összefoglalásként annyit mondanék, hogy Magyarország fenntartható gazdaságpolitikát folytat, a felzárkózás gazdasági növekedést kíván elérni, és az erőforrásokat a magas termelékenyséű innovatív iparágakba irányítja.

Dr. Becsey Zsolt László¹

ÚJ ÉS RÉGI HELYZET A MAGYAR KÜLGAZDASÁG-POLITIKÁBAN

1. A világkereskedelem lassulása, annak hatása a magyar külpiacokra

Visszaulalnék a korábbi előadásokra, valamint az idei, NGM által kiadott konvergencia jelentésre is, miszerint most nem egy erős világkereskedelmi növekedési korszakban vagyunk. Kiemelném azt, amit Dr. Martonyi János mondott, hogy a világkereskedelem a korábbi időszakokban jobban nőtt. Most lassulásnak vagyunk tanúi több világgazdasági pólusban – mind a növekedés, mind az importigény területén –, jellemző példaként a kínaiaknál is a befelé fordulás állt elő. Ez magyar szempontból azért fontos, mert mint nyitott ország, számunkra kiemelkedően fontos az exportlehetőségek bővítése. Mindez nem zárja ki azt, hogy kis méretünknel fogva a nagy világgazdasági pólusok felé próbáljuk meg növelni kivitelünket, ám ez komoly feladat elé állít bennünket. A hatalmas piacot jelentő Kínában például az utóbbi években is kétszámjegyű kivitel-növekedést tudtunk elérni, ami ugyan öröndetes, de helyi értékén kezelendő, hiszen nem vetíthető ki ez a siker minden Európán kívüli ország felé irányuló exportteljesítményünkre.

Nettó export növekedésünk leállítására fel kell készülnünk a következő 2-3 évben, ezt a kormány a gazdasági konvergencia programjában is leírta. Nőni fog a kivitel, de a nettó export (a külkereskedelmi aktívum) most már nem nő tovább. Az importnövekedési ütemek magasabbak lesznek, mint az exporté, köszönhetően a nagyobb fogyasztásnak, illetve a nagyobb beruházási rátának. Ez utóbbit főleg az EU források gyorsított lehívása inspirálja. Van olyan előrejelzés, hogy az idénre már nem is várják a

1 Károli Gáspár Református Egyetem, Gazdaságdiplomáciai szakirányú továbbképzés. Szakfelelős. Volt EP képviselő és Külgazdasági államtitkár.

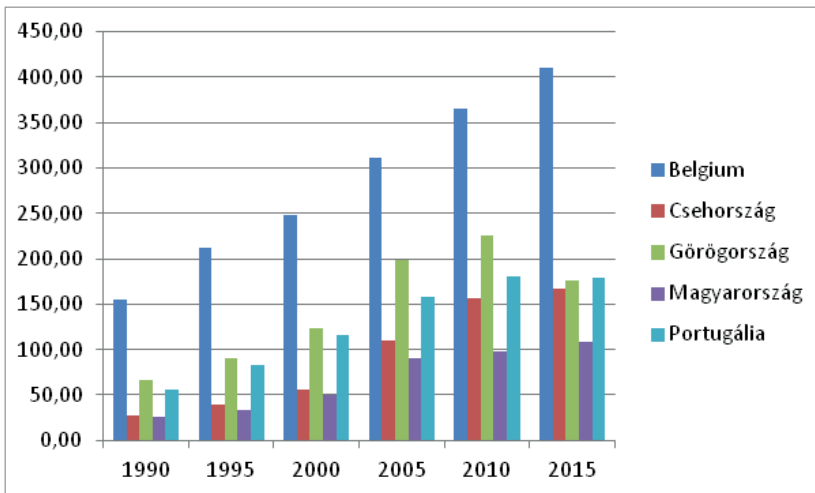
tízmilliárdos nettó exporttöbbletet, hanem annál egy picivel kevesebbet.

A harmadik megállapítás, amit itt az elején hangsúlyoznék, hogy Magyarország külső finanszírozási helyzete, foglalkoztatási szintjének alakulása jó állapotban van. Ezek a tények nyugodt háttérrel adnak most a külgazdasági politika tervezésének. A külső finanszírozási helyzetünk, részben attól függően, hogy milyen aktívumot mutat az FDI mérleg, milyen ütemben áramolnak be az EU pénzek és milyen a nettó export alakulása, 2010 óta összességében stabilan és erőteljesen javult. Joggal feltételezhetjük, hogy ez a pozitív trend meg is fog maradni. Még akkor is, ha a nettó export növekedésének a gazdasági növekedésre gyakorolt hatása a következő években nem lesz olyan jelentős, mint az elmúlt években.

2. Felzárkózás, versenyképesség, árfolyam-politika

Öt tízmilliós EU tagországot hasonlítottam össze. A GDP nagysága Belgiumban az utóbbi években gyakorlatilag annyival nőtt, mint amennyi a teljes magyar GDP (ld. 1. ábra).

1. ábra: GDP értéke (mrd Euro)

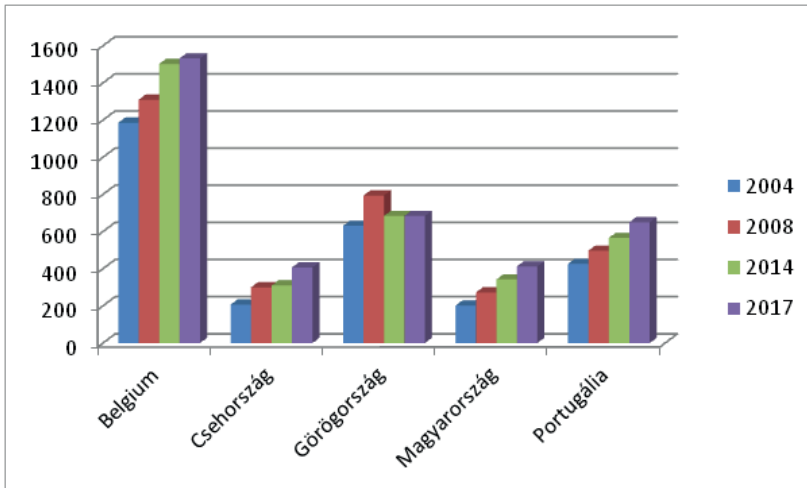

Ország	1990	1995	2000	2005	2010	2015
Belgium	155,3	211,6	247,5	311,5	365,1	409,8
Csehország	27,4	39,8	55,8	109,4	156,4	166,9
Görögország	66,2	89,9	123,1	199,2	226	176
Magyarország	26	34,1	50,6	90,5	98,2	108,7
Portugália	56,3	82,6	115,5	158,7	179,9	179,4

Forrás: Eurostat

Az, hogy PPS alapon felzárkózunk az EU átlagához, jó eredménynek számít, ugyanakkor nominálisan még az inflexió pont nem érkezett el, sőt, még tovább nyílik az olló. A nominális felzárkózásban kulcsszerepe van annak, hogy milyen az árfolyam-politika. Versenyképesség szempontjából, a magyar export segítése és a multik telephelyi előnyeinek kiaknázása szempontjából az árfolyam-politika kimagaslóan fontos tényező. Ha euróban számolva (ld. 2. ábra) nem nőnek a fizetések a hazai fizetőeszköz leértékelése miatt, a munkaerő könnyebben vesz vándorbotot a kezébe. (Az ábra alapján látható, hogy Belgiumban 2004-2017 között a minimálbérnövekedés 346 euró volt, míg Magyarországon ugyanez 210 euró). 2010 óta a közép-európai térségben, a legjobban mi értékeltük le nemzeti valutánkat. Szlovákia és a balti államok nominális felzárkózása azért gyorsabb, mert már évekkkel ezelőtt feladták az önálló árfolyam-politikát azzal, hogy bevezették az eurót. Az árfolyam-politika az, amely befolyásolja a GDPösszezszerűségét, és megmutatja azt, hogy hol tartunk euróban számolt gazdasági fejlettségünkben. Most már elkezdődött talán Magyarországon is egy „nem leértékelő” politika, amivel szorítjuk a vállalatainkat, hogy ezzel annyira ne kalkuláljanak, hanem próbálják meg hatékonysággal és termelékenységgel javítani piaci helyzetüket.

2. ábra: Minimálbérek euróban

	2004	2008	2014	2017	Változás 2004-2017
Belgium	1186	1310	1502	1532	346
Csehország	207	300	310	407	200
Görögország	631	794	684	684	53
Magyarország	202	272	342	412	210
Portugália	426	497	566	650	224

Forrás: Eurostat

Itt jegyezném meg, hogy eljárásilag az eddigi bruttó (nettó) exportban való gondolkodás után kezd a világ áttérni arra, hogy az ún. hozzáadott értékkereskedelmet (TiVA- Trade in Value Added) nézi. Ez egy informatív mutató, mert nemcsak egy végtermék szempontjából mondja meg, hogy mennyi volt a bruttó vagy a nettó export, hanem azt is megmondja, hogy a különböző értéklánc közbülső állomásain kinél mekkora értéket építettek be a termék/szolgáltatás végső árába. Az OECD és a WTO vezetésével az évtized elején végzett felmérésekben e szempontból a fejlettebb országokat vizsgálták meg. Mi magyarok a 27.-ek, az egyik sereghajtók

voltunk az OECD-ben a hozzáadott értéknövelési mechanizmusban. A jelentős működőtőke-beáramlás, és az alacsony magyar pótlólagos hozzáadott érték aránya együtt adja ki azt, hogy Magyarország helyzete ebben most még finoman szólva sem kedvező. (ld. 3. ábra)

3. ábra: Külföldi vállalatok részesedése a nemzeti hozzáadott értékekből (%)

Ország	2008	2011
Írország	47	56
Csehország	40	43
Ausztria	24	25
Lengyelország	32	35
Románia	39	41
Magyarország	47	52
Szlovákia	42	58
Németország	20	18

Forrás: Eurostat

Azt nagyon fontos volna prioritásként kezelni a külgazdaság-politikában, hogy a piaci terméknél ki a végső tulajdonos. Tudom, hogy az alapvető fősdokratú elvek szerint az a lényeg, hogy egyre nagyobb értéket tudjunk a rendszerben előállítani. De pontosan a láncjelenség miatt fontos, ki a végső mozzgató. Az 1990 óta felnövekedett, kiemelkedő teljesítményre képes magyar vállalatokat nem nagyon tudtuk magyar tulajdonban tartani, és ezáltal a stratégiai döntési jogokat is elvesztettük. Azt, hogy hogyan áll a tulajdonos szempontjából a végtermék alatt az értéklánc, és hogy ki mit termel vagy állít elő, ezt gyakran kiadjuk a kezünköböl. Szerintem ezen a téren is szükséges volna az állami gazdaságpolitikában interveniálni külgazdasági szempontból, hogy ezt a magyar tulajdonlást az általunk is inkubált, most már legalább regionális szinten működő cégeknél meg tudjuk tartani, például az állam elővásárlási ajánlataival, vagy tőkeemeléssel az állami belépés lehetőségét megadjuk.

Hol lehet magas magyar hozzáadott érték? Nagy lehetőségeink vannak a turizmus, agrárium területén, de fontos, hogy az agrár-és élelmiszerex-

portban e téren tényleg előre tudjunk lépni. A turizmusban már elindult egy pozitív folyamat. Az agrárvonatkozások kérdésére majd később kitérek.

3. Korrelációk

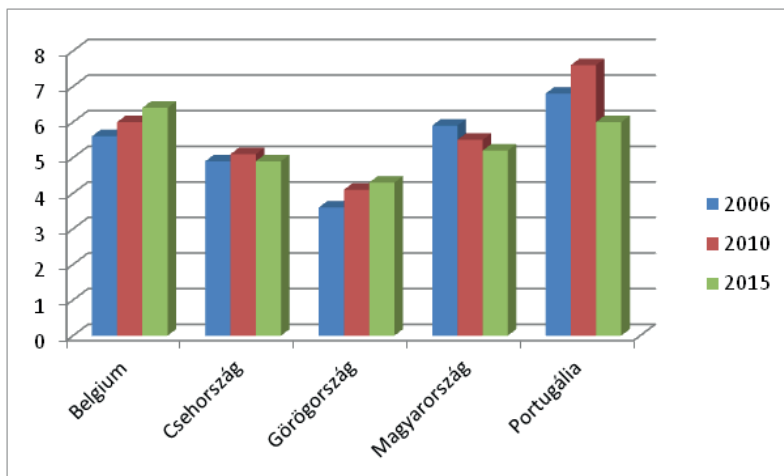
3.1. *A működő tőke szerepe*

Mint már említettem, Magyarország külső finanszírozási helyzete nagyon jó. Azok, akik kormányzati pozícióban voltak 1990-ben, tudták, hogy csak heteken múltott az ország fizetőképességének fenntartása (mi a lengyelektől eltérően nem kértünk devizaadósság eltörlést), emlékeznek arra, hogy azonnal devizabevételekkel járó privatizációkba kellett fogni. Szerencsére most nem vagyunk ilyen szorított helyzetben. Kell-e udvarolni most emiatt a külföldi működő tőkének? A válasz: nem emiatt, hanem inkább a beruházási ráta és a hatékonyság emelésének kényszere miatt, de ez már makrogazdasági kérdés. A magyar vállalkozások munkaerő-hiánya – mint láttuk – egyre kínzóbb, ezért fontos, hogy ne legyen számukra diszkriminatív a külföldiekkel szemben a befektetéseiket ösztönző rendszer. (A befektetések anyagi ösztönzése munkaerő bevonásához kötött.) A 2008-as válság után azt mondtuk, hogy azonnal foglalkoztatást és exportot generáló működő tőkét kell bevonni. Ez akkor makrogazdasági kényszer volt, de ez most nincs így. Akkor még nagyszámú szakmunkás és mérnök várt jó munkára az országban, akiket felszívott a külföldi beruházó. 2013-tól fogva azonban – a makroökögazdászok állítása szerint – munkaerőhiány van bizonyos szegmensekben. Ma még a nagyberuházásokat támogató egyedi kormánydöntéseket meghatározó politikánk és főleg az ösztönző jogrendszer alapvetően a nagyobb foglalkoztatást és az innovációs és szakképzési járuléksökkentési lehetőségekkel a külföldi nagyvállalatokat preferálja, többek között a munkaerőpiaci versenyben is.

A 2017-es EKD (egyedi kormánydöntéssel EU konform közvetlen beruházási támogatás) ügyben eljáró kormányrendelet már előre halad, de itt a kulcskérdés az, hogy ebből magyar szellemi érték és tulajdon jön-e létre. Mert hogyha a mérnök által kitaláltakat szabadalomként nem itt jegyezzük be, nem itt építjük be a saját láncunkba, és utána magát a

mérnököt is elviszik a külföldi központba, akkor mi gyakorlatilag a K+F tevékenységben nem haladunk egyről a kettőre, és nem tudjuk itt átvinni a saját termelésünkbe, csak a külföldi cégek. Ezért van az, hogy bár egyre több működő tőke jön be, de kimegy a generált tudás nagy része is az országból. Ezért ennek a honerősítő akciónak a háttérében az állandó utánpótlás miatt is erős és hazafias oktatásra szükség van (ld. 4. ábra).

4. ábra: Oktatásra fordított források a GDP%-ában

	2006	2010	2015
Belgium	5,6	6	6,4
Csehország	4,9	5,1	4,9
Görögország	3,6	4,1	4,3
Magyarország	5,9	5,5	5,2
Portugália	6,8	7,6	6

Forrás: Eurostat

További korrelációkra hívnám fel itt a figyelmet. Mint Dr. Palócz Éva is utalt rá, Magyarországon erős a működő tőke és a technológia kapcsolata az exporttal nemcsak szektorálisan, de földrajzilag is. A kétezres évek első évtizedének a végén voltak olyan gondolatok, hogy a feltörekvő országokkal–

pl. a BRICS – majd megoldjuk az új, modern technológiával is párosuló tőke és piacszerzést, mellyel ellensúlyozni tudjuk a nyugati, sokszor nem egyenrangú és ezért nem is igazán kölcsönös függést. Ehhez az kellene, hogy a keleti befektetők más típusú kooperációs elveket alkalmazzanak, mint a nyugatiak: vagyis legyen közös befektetési kockázatvállalás, garantált piacadás is, nem csak elvi nyitás részükről, előfinanszírozás, hosszú távú műszaki oktatási és kutatási kooperációk stb. A válság alatt az EU piaci szűkülése miatt tudtuk (és kényszerültünk) a bent ragadt exportalapokat keletre irányítani, de ehhez rendszerszerű trendet párosítani túl korai volt (ld. 5. ábra). A működő tőke technológiával és termelési láncsal párosul, az integrációs kapcsolatok és a kulturális kötődések megállították és egy kicsit vissza is fordították ezt az egyéves – válság alatti –, új irányvonalnak tűnő folyamatot (keleti és déli nyitás). 2012-höz képest a fejlett világ és az EU aránya az exportban maradt annyi, mint amennyi korábban is volt.

5. ábra: A válság hatása az EU tagországok áruexportjára

Tagállam	Export/ GDP 2011 (%)	Export/ GDP 2011/ 2008	EU aránya az export- ban 2011/ 2008	EU-n kívüliek aránya az exportban 2011/2008	EU há- nyada az export- ban 2011 (%)	EU há- nyada az export- ban 2015 (%)
Európai Unió	34,2	1,07	1,03	1,17	66,2	63,1
Németország	40,7	1,07	1,00	1,19	60,9	57,6
Magyarország	80,2	1,09	1,06	1,2	75,1	78,3
Lengyelország	36,3	1,16	1,16	1,16	79,8	79,2
Szlovákia	82,4	1,17	1,16	1,22	86,8	84,0
Románia	32,9	1,33	1,34	1,31	70,1	71,8
Írország	63,7	1,06	0,98	1,2	57,2	51,9
Görögország	10,4	1,25	0,96	1,79	57,5	54,2
Csehország	75,2	1,17	1,14	1,32	83,4	82,6
Egyesült Királyság	19,4	1,08	1,02	1,17	58,1	46,0
Portugália	24,7	1,09	1,08	1,11	73,2	70,3

Forrás: Inotai András, Eurostat

Arra kell odafigyelnünk, hogy ne legyen a jelenleginél is magasabb az EU exportunkon belüli aránya, mert akkor az EU-t és az USA-t érintő legkisebb világgazdasági fuvallat újra végzetes lehet számunkra. A V4-ek országai vonatkozásában ez azért is nagyon fontos, mert most még nincs keresztben, a gyártók nyugati központjaiból vezérelt beszállításokon kívüli más lényeges termelési vagy egyéb kooperáció. Az EU13-ba, vagyis a rendszerváltó EU tagállamokba irányuló magyar export növekedése számunkra az utóbbi 15 évben örvendetes volt (ld. 6. ábra), de látni kell, hogy ebben a felfutásban ugyanazoknak a multinacionális cégeknek a lányvállalatai közötti kereskedelem a domináns. Ha nincs azonban ezen felül egy kölcsönös beruházási, befektetési stb. együttműködés, akkor az új tagok felé nagyobb gazdasági növekedésük és fogyasztásuk ellenére kivitelünk felfutása megállhat, még akár az EU15-höz képest is.

6. ábra: A magyar export nagysága és főbb relációs fejlődése (Mrd. euró)

Reláció	2008	2010	2011	2012	2013	2014	2016
EU 15	35,4	40,8	43,2	42,9	44,1	47,4	53,0
EU 13	11,8	14,4	17,7	17,9	18,6	18,8	20,1
Európa	6,6	8,5	9,4	9,7	8,9	8,6	7,8
Ázsia	3,3	4,6	6,0	5,1	4,9	4,5	5,4
Afrika	0,5	0,7	1,1	1,2	1,1	1,0	0,9
Amerika	1,8	2,1	2,4	2,9	3,6	4,1	4,5
Óceánia	0,2	0,2	0,3	0,2	0,2	0,4	0,5
Összesen	59,6	71,3	80,1	79,9	81,4	84,8	92,2

Európa: EU tagállamok nélkül, de Oroszország és Törökország itt szerepel 2012-ig Horvátország itt szerepel, utána viszont az EU 13-ak között.

Forrás: KSH

A működő tőke révén – és nem utolsósorban a nemzeti forrásból és az EU transferekből megvalósuló – finanszírozott beruházások vizsgálata szempontjából kiemelném azt is, hogy amennyiben a tőke csak a számára

tetsző szektorok mellett kizárólag a neki kedves földrajzi területekre érkezik, akkor nagyon komoly egyenlőtlenség alakulhat ki a térségek között. Ez egy idő után igen jelentős gazdasági visszafogó erő lehet, hiszen a térségek divergenciája megerősödik, ami munkaerő elvándorlással, leszakadó szociális helyzet mellett nehezebb minőségi munkaerő előállításával jár. (Kína is ezért kezdte meg hatalmas forrásokkal a fejletlen belső szárazföldi területeinek felzárkóztatását és modernizációját, hogy elkerülje az ország „latinamerikanizálódását”.) Hazánk számára ez komoly stratégiai kihívás, hiszen a fejlett területek működő tőke vonzása csak erősíti azt a torzító folyamatot, hogy a térségek közötti egyenlőtlenségek tovább mélyüljenek (ld. 7. ábra). A táblázat alapján a nemzeti és az EU beruházási források nem tudták a piaci tőke automatikusan fejlettebb területek felé való mozgását ellensúlyozni, ebben még a hasonló gondokkal küzdő többi periféria ország is némileg jobban teljesített.

7. ábra: Nagyrégiók (NUTS 2) felzárkózása (egy főre jutó reál GDP, PPS,) EU-28=100

2004	Összes régiók száma	Az EU-átlag 50%-a alatt	Az EU-átlag 50-60%-a között	Az EU-átlag 60-100%-a között	Az EU-átlag 100%-a fölött
Belgium	11	0	0	5	6
Csehország	8	0	0	7	1
Görögország	13	0	0	12	1
Magyarország	7	4	1	2	0
Portugália	7	0	0	6	1
Lengyelország	16	12	3	1	0
Románia	8	7	0	1	0

2015	Összes régiók száma	Az EU-átlag 50%-a alatt	Az EU-átlag 50-60%-a között	Az EU-átlag 60-100%-a között	Az EU-átlag 100%-a fölött
Belgium	11	0	0	5	6
Csehország	8	0	0	7	1
Görögország	13	2	7	4	0
Magyarország	7	4	0	2	1
Portugália	7	0	0	6	1
Lengyelország	16	4	5	6	1
Románia	8	3	4	0	1

Forrás: Eurostat

3.2. A magyar tulajdonú cégek exportjának földrajzi orientációja

Általánosságban elmondható, hogy a határokon túli fogyasztói piac felfutása magával húzza az exportot. A magyar tulajdonú cégeknél pedig még nagyobb a környező országok és az EU szerepe a kivitelben (ld. 8. ábra). Az integrációs és földrajzi-kulturális hatás erős, különösen a kis és középvállalkozások esetében. Ezt a magyar külgazdasági politikának figyelembe kell vennie.

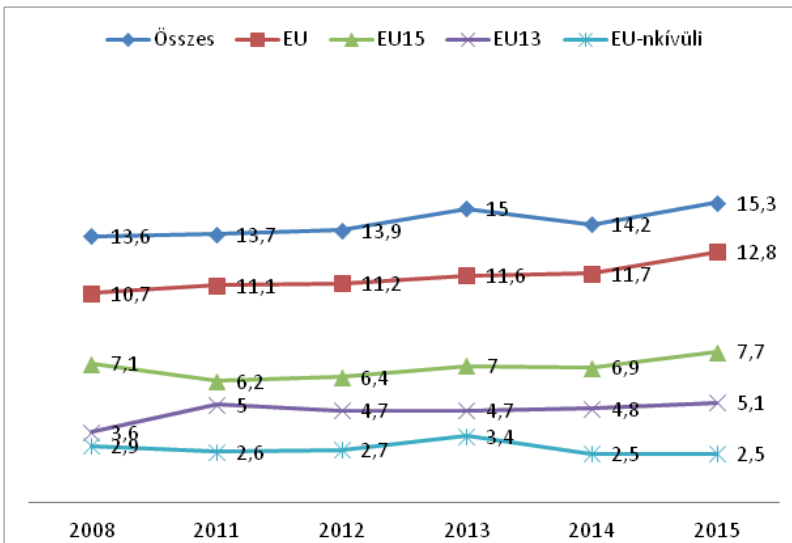
A magyar többségi tulajdonú export hányada kicsit csökkent, most a stabilizáció állapotában vagyunk, de összességében számszerűleg nyilvánvalóan a multik exportja egyre nagyobb. Reálisan az a célkitűzés fogalmazható meg, miszerint abszolút értékben emeljük a magyar többségi tulajdonú vállalatok exportját, és azon belül jelenne meg az a célkitűzés, hogy ebben nemcsak a közeli uniós, hanem más államok felé is ajánljuk fel nekik az állami segítséget.

8. ábra: EU 27/28 aránya a magyar teljes és a többségi magyar tulajdonú vállalatok exportjában (%)

Év	EU hányad az összmagyar exportban	EU hányad a kkv-k exportjában	Magyar többségi tulajdonú cégek exportja az összes magyar exportban	Az EU hányad az összes magyar többségi tulajdonú vállalati exportban	Az EU hányad az összes magyar többségi tulajdonú kkv-k exportjában
2001	84	82	24,7	76	80
2008	78	80	18,5	77	80
2011	76	80	17,2	81	82
2012	76	80	17,4	80	81
2013	77	82	18,4	78	83
2014	78	83	16,8	82	83

Forrás: KSH

9. ábra: Magyarország hazai többségi tulajdonú vállalatainak exportja főbb relációs bontásban (Mrd euró)

Forrás: KSH

A magyar tulajdonú cégek exportjának megítélésében felhívom a figyelmet arra, hogy Kína felé irányuló kivitel jelentős növekedés után is csak 2015-ben érte el a hasonló tulajdonú spanyol desztinációs kivitelünknek a felét. Ha évente 1,5-2 milliárd euróval tudna növekedni a magyar gazdaságpolitika segítségével a magyar tulajdonú cégek exportja, már sikerről beszélhetünk. (Gyakorlatilag az utóbbi 15 évben jutott már 20% alá a magyar tulajdonú cégek áruexportja a teljes kivitelben belül, ez a magyar működő tőke orientált kapitalista modellből egyenesen ered.) A visegrádi fejlődés sajátossága a külgazdasági, földrajzi és termékszerkezeti koncentráció, ebből kifolyólag a diverzifikáció valós szükséglet. Mindezek miatt is abszolút fontos szerepe van a keleti és a déli nyitásnak, mint filozófiának, csak nem szabad túldimenzionálni. Voltak olyan elképzelések, hogy néhány éven belül visszaszorítjuk 60-70%-ra az EU-országok exportunkon belüli arányát. Ettől a jó irány ellenére is irreális várakozások alakulhatnak ki. Legalább valamennyire tartsuk az EU és a külső környezet közötti arányt, de nem lehet azt várni, hogy pl. Ázsia és Afrika néhány éven belül külgazdasági kapcsolatrendszerünkben a mainál nagyságrendekkel nagyobb jelentőséget kap. Nem efelé visz az utolsó 5-6 év tényeinek tanulmányozása sem.

Mely területen lehet itt kitörni? Ahol nagy lehet a magyar hozzáadott érték a láncban, vagy az egész terméklánc lehet alapvetően hazai, mint pl. a turizmus, agrár-élelmiszerlánc vagy az egészséggazdaság. Ezért is sajnálatos, hogy a nettó agrárfelesleg gazdasági növekedést dinamizáló hatása hiányzik, évek óta nem tud kitörni a 2,5 milliárd eurós plafonjából (ld. 10. ábra).

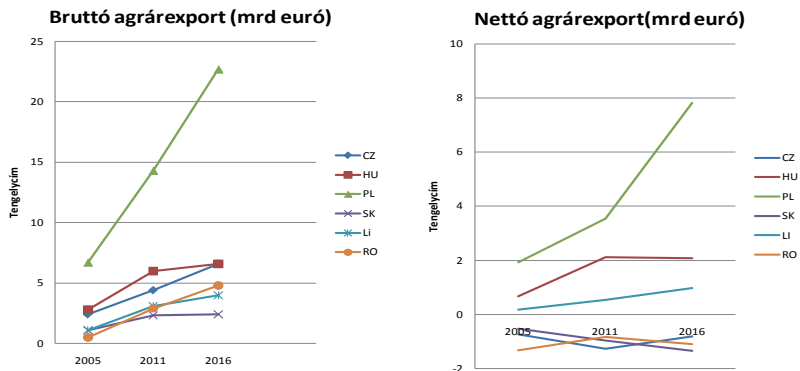
10. ábra: Magyar agrárexport (0,1 SITC) (Mrd euró)

	Teljes agrárexport	Magyar tulajdonú agrárexport	Hányados	Nettó export
2001	2,55	1,42	56	1,46
2008	4,9	2,13	43	1,49
2012	6,52	2,64	40	2,64
2015	6,59	2,86	43	2,36

Forrás: KSH

Regionálisan a nagy agrárországgként ismert lengyeleknél és litvánoknál folyamatosan nő a nettó agrárexport, de meglepő, hogy a szlovákoknál, csehoknél és a románoknál negatív még az agrármérleg is (ld. 11. ábra). A jelenség magyarázataként az mondható el, hogy a növekvő hazai fogyasztás örvendetesen felszívja a többlethazai termelést-itt növelve a GDP-t, ezért nem jut már erő a nettó export növelésére. Látjuk azt is, hogy a térség más, agráriumban erősebb országai emellett még képesek a nettó export növelésére is. Ezt az agrártermékek magasabb feldolgozottságával nekünk is el kell indítani.

11. ábra: Bruttó és nettó agrárexport

Forrás: KSH

3.3. $K+F$

A korrelációk sorában kulshelyet adok a $K+F$ -be és a minőségi oktatásba fektetett forrásoknak. Többen helytelenül állítják, hogy ha majd fejlettebbek leszünk, akkor ebbe a kulcsterületbe is többet beruházunk. (Ez volt az egyik növekedési forrása a saját erőből kiemelkedő délkelet-ázsiai országoknak.) A felzárkózó, rendszerváltó országok közül is a csehek vagy a szlovénok(messze legfejlettebbek) költenek a legtöbbet

GDP arányosan K+F-re. Sajnos még a fejlettség és a K+F-re GDP-arányosan fordított források korrelációja dominál térségünkben. Ha egy EU tagállam ki akar perifériális helyzetéből törni, akkor nagyon fontos, hogy mennyit költ GDP arányosan már az elején ehhez K+F-re, mekkora a nemzeti szereplőkhöz köthető szabadalmak száma stb. (12. ábra). Ez nemcsak nekünk, de a sokszor „bezzeg országokként” emlegetett lengyeleknek, románoknak és szlovákoknak is még nálunk is nagyobb feladat.

12. ábra: K+F aránya a GDP-hez (%)

	2004	2009	2015
Belgium	1,81	1,99	2,45
Csehország	1,15	1,3	1,95
Görögország	0,53	0,63	0,96
Magyarország	0,86	1,14	1,38
Portugália	0,73	1,58	1,28

Forrás: Eurostat

Prof. Dr. Mellár Tamás¹

NÖVEKEDÉSI FORDULAT ESÉLYEI MAGYARORSZÁGON

Mindenekelőtt a nemzetközi helyzet változásáról szeretnék néhány szót ejteni. Az előzőekben többször elhangzott már, hogy lassulás állt be a világgazdaságban, ami makrogazdasági szempontból nagyon érdekes. A hiszterézis jelensége állt elő, ami azt jelenti, hogy kimutatható az, hogy a válság után a gazdaságok még mindig nem tértek vissza az eredeti növekedési pályájukra, és nagy valószínűséggel nem is fognak visszatérni. De nemcsak az történt, hogy nem tértek vissza erre a pályára – tehát van egy szintbeli eltolódás –, hanem van egy ütembeli eltolódás is, vagyis hogy a növekedési ütem, a potenciális kibocsátási pályameredeksége is csökkent, és ezt hívják a közgazdászok szuper-hiszterézisnek. A mainstream közgazdaságtant képviselők rákényszerültek, hogy a korábbi gazdaságpolitikájukat felülvizsgálják, és ma már azt mondják, hogy igenis van értelme aktivista (állami beavatkozó) gazdaságpolitikát folytatni, mind a monetáris, mind a fiskális politika vonatkozásában.

Magyarország vonatkozásában az a helyzet, hogy a gazdaság egy permanens modernizációs válságban és kényszerben van. Nem is egy modernizációs kudarc érte ezt az országot az elmúlt 27 esztendőben, és úgy látom, hogy ebből az Orbán-kormány rossz következtetéseket vont le. A kudarcokat látva úgy gondolta, hogy ha a fejlett Nyugathoz való felzárkózást nem lehet megvalósítani, akkor ne is tegyük meg ezt, és elkezdte kiépíteni az illiberális államot, a keleti nyitást, fékek és ellensúlyok felszámolását, és a gazdaságpolitikát a kiterjedt állami redistribúció irányába vinni. Ugyanakkor viszont a fejlődésgazdaságtan szakirodalmából elég világosan lehet látni, hogy ilyen módon biztosan

1 Pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem, egyetemi tanár, közgazdász. Volt KSH elnök.

nem lehet modernizációt és felzárkózást megvalósítani. De ugyanakkor azt is gondolom – mivel nem vagyok liberális vagy mainstream közgazdász –, hogy szükség van erős államra és aktív gazdaságpolitikára. Ehhez azonban komoly társadalmi ellenőrzésre és nyilvánosságra van szükség. A válság után bebizonyosodott, hogy a skandináv országok gazdaságpolitikája előrevivő és járható út, mindenképpen abba az irányba kellene menni nekünk is. Ezen országok tapasztalatai azt mutatják, hogy igen jelentős állami redisztribúció van jelen, és nem adócsökkentéssel próbálják segíteni a versenyképesség fejlődését, sokkal inkább azzal, hogy magas hozzáadott érték tartalmú termékeket állítsanak elő.

A magyar gazdaságnak meghatározó tulajdonsága közé tartozik a duális jellege. Van egy külföldi tulajdon többségű, korszerű exportra termelő szektora és van emellett egy kevésbé fejlett, nem versenyképes hazai szektor. A mezőgazdasági exportunknak a 60%-a nyerstermék és csak 40%-a feldolgozott termék, és ennek a 40%-nak a többsége sem magas hozzáadott érték tartalmú. Lenne mit dolgozni ezen a téren is, nem beszélve arról, hogy mennyire fontos lenne az együttműködés a hazai és külföldi tulajdontöbbségű vállalkozások között, annak érdekében, hogy ne maradjon fenn a duális gazdaság.

Nagyon fontos tényező, hogy a magyar gazdaságnak alacsony a kínálati rugalmassága. A válság után elkezdtek megnézni a főirányú közgazdászok azt, hogy a válság miatt mekkora vesztesége keletkezett az egyes országoknak. A veszteség abból eredt, hogy a régi pályájukat elhagyták, és ráálltak egy alacsonyabb növekedési pályára. Megnézték, hogy mekkora GDP növekedést tudtak volna elérni, ha a régi pályájukon maradtak volna. Magyarország vonatkozásában azt hozták ki, hogy 2009 és 2015 között a magyar gazdaság mintegy 30%-nyi GDP-t veszített el, a görögök hasonló nagyságút, a németek viszont kevesebb, mint 5%-ot. Arról szól tehát a történet, hogy egy gazdaság mennyire rugalmas, hogy egy ilyen külső sokkra milyen módon tud válaszolni. Hasonlóképpen, a fejlett országok, a skandinávok elég jól szerepeltek ebben a dologban. Mi abba a körbe tartozunk sajnálatos módon, akiknek alacsony a kínálati rugalmasságuk.

Jól illusztrálja ezt az elmúlt 15 év gazdaságtörténete is. Az un. elmúlt 8 évben (2002-2010 között) nagyon komoly gazdaságpolitikai hibák történtek,

állandósult egy 6-8%-os államháztartási hiány, az államadósság felment 53-ról 80%-ra. Ennek árán pörgették fel a gazdasági növekedés ütemét, és egy 4% körüli növekedési ütem alakult ki. Akkor persze a közgazdászok nagy többsége azt gondolta –hibásan –, hogy ez a potenciális magyar növekedési pálya. Valójában most már mindenki tudja, hogy nem volt több a növekedési potenciál, mint 2%. A felpörgetés miatt lehetett csak elérni azt a 4%-ot, aminek a költségeit ma már nagyon jól lehet látni. Tehát 17%-nyi kumulált GDP emelkedést tudtak elérni az MSZP és SZDSZ kormányok 2002-2010 között. Ehhez viszont szükség volt 34%-nyi GDP arányos többletforrás bevonásra. Ebből 25,5% adósságnövekedés, és 8,5% EU-s támogatás volt. Azért ez egy elég rossz arány, és mutatja a kínálati merevséget. Minden 1%-nyi többlet GDP eléréséhez annak dupláját kitevő kereslettöbbletre volt szükség.

Nem lett jobb a helyzet 2010 és 2016 között sem. A második Orbán-kormány ugyan sikeres stabilizációt hajtott végre – ezt el kell ismerni. Kikerültünk a túlzott deficit-eljárásból, az adósság GDP hányadosunk nem növekedett, sőt, szerény mértékben elkezdett csökkenni. De ha megnézzük ennek a növekedési számtanát, akkor itt is komoly problémákat látunk, hiszen itt 12%-nyi gazdasági növekedést tudtunk úgy elérni, hogy ehhez 37%-nyi többletforrás bevonást eszközöltünk. Annyiban javult a helyzet, hogy ebből a forrásbevonásból nem következett eladósodás, hiszen megtörtént a 10%-nyi GDP arányos magánnyugdíjpénztári megtakarítások bevonása, valamint 28%-nyi EU-s támogatást használtunk fel, és még 5%-os (GDP-arányos) devizatartalék csökkentés valósult meg. Ehhez képest az államadósság csak 6%-os mértékben csökkent, ami forrásbevonás csökkentő tényezőként jön számításba. Tehát az 1:2,5 arány továbbra is megvan, vagyis ha szeretnénk 1%-kal többletnövekedést elérni a potenciális növekedési szintünk felett, akkor azt csak és kizárólag úgy lehet megtenni, ha jelentős mennyiségű, 2–2,5%-nyi kereslettöbbletet pumpálunk be a gazdaságba.

A 2016-os esztendőről néhány gondolatot mondanék. A korábbi évek gazdasági növekedése megbicsaklott, hiszen messze nem 3-4%-os gazdasági növekedés valósult meg, hanem csak 1,8%. Ez rávilágít arra, hogy mi is történt tulajdonképpen 2016-ban. Nem tudta a magyar kormány lehívni azokat az EU-s pénzeket és támogatásokat, amelyeket a korábbi években megtett. Rendelkezésre állt már az év végére majdnem 6%-nyi forrás, de

ebből felhasználásra 2-2,5% került. Hiányzott az a masszív többletkereslet az EU-s forrásokból, ami a gazdaságot magasabb szinten tudta volna fenntartani. Termelési oldalról látszik, hogy az építőipar visszaesése okozta ezt, a felhasználási oldalon pedig a beruházások visszaesése játszott jelentős szerepet. Az is látszik, hogy a szakképzett munkaerő is jelentős mértékben hiányzik. 2010-től 700 ezer fővel nőtt a foglalkoztatás, ez körülbelül 17%-os növekedést jelent a foglalkoztatásban, ez egy imponáló dolog. Ehhez képest viszont csak 12%-kal nőtt a GDP. A rossz hírem az az, hogy az átlag termelékenység viszont 6%-kal csökkent. Ha sikerült is bevonnunk munkaerőt, azoknak a termelékenysége sokkal alacsonyabb volt, mint a korábbi átlag. A valóban szakképzett munkaerő fájdalmasan hiányzik.

A beruházások igazából akkor nőnek dinamikusan, hogyha a költségvetési beruházások emelkednek. 2016-ban az összes beruházás az előző évhez képest 20%-kal csökkent (lásd a mellékelt táblázatban). Ebből az is következik, hogy az építkezési és gépberuházásoknak az aránya jelentős mértékben függ attól is, hogy a beruházásokat mi mozgatja erőteljesebben. A költségvetési beruházások eléggé eltolódnak az építési jellegű beruházások irányába és kevesebb lesz a gépberuházás. Ennek az az előnye megvan, hogy így nincsen jelentős import vonzata a beruházásoknak. A hátránya viszont az lesz, hogy a termelőtőke bővülése, technológiai szintjének emelése ilyen módon nem tud megvalósulni.

	2012	2013	2014	2015	2016
Beruházások növekedése (előzőév =100)	94,8	106,9	119,4	107,1	80,0
Vállalkozó beruházások növekedése	97,3	104,9	117,5	103,6	91,1
Költségvetési beruházások növekedése	87,9	139,7	117,4	144,7	37,3
Vállalati-költségvetési beruházások aránya	55-45	54-46	53-47	51-49	58-42
Építési és gépberuházások aránya	51-49	52-48	53-47	53-47	46-54

Forrás: KSH

Mi történik még 2017-ben? Ambiciózus növekedési programot fogadott el a kormány, mikor azt mondta, hogy több, mint 4%-os GDP növekedést irányzott elő 2017-re, és most már azt is tudjuk, hogy 2018-ra is. Én azon közgazdászok közé tartozom, akik már 2-3 hónappal ezelőtt elfogadtuk, hogy valóban reális esély mutatkozik arra, hogy lesz 4%-os gazdasági növekedés Magyarországon 2017-ben. Ha kicsit kritikus akarok lenni, akkor azt mondom, hogy attól tartok, hogy lesz 4%-os gazdasági növekedés. Ugyanis ez a 4%-os gazdasági növekedés úgy valósítható meg, hogyha jelentős mennyiségű többletforrást vonunk be. Tavaly decemberben hatalmas mennyiségű forráskiosztásra került sor, és ez 2017-ben is folytatódik, tehát azt gondolom, hogy megfelelő mennyiségű forrás lesz a gazdaságban, és ez jelentősen fogja előrevinni a gazdaságot. Komoly élénkítés lesz, a központi beruházások újfent felpörögnek, így 4%-os növekedés megvalósulhat.

A bérek emelkedése szintén hozzájárulhat ehhez valamilyen mértékben. Azonban a bérekkel kapcsolatosan van két nagyon fontos dolog. Az egyik az, hogy hiába van központi béremelés, és ebből következően hatósági kényszer a bérek emelésére. Ha a vállalatoknál nincs elég forrás, és nincs nagy hozzáadott érték, akkor nem nagyon fognak tudni béreket emelni. Illetve, nagyon sok esetben az fog történni majd, hogy egy kicsit kifehéredik a gazdaság. A vállalkozások ugyanis rákényszerülnek arra, hogy az eddig zsebbe fizetett bértöbbleteket most hivatalosan adják ki. Büszkén mondhatom, hogy az én egyetemi tanári fizetésemet végre tíz év után megemelték jelentős mértékben 25%-kal, az eddigi fizetésem 465 ezer forint volt, most felemelkedett 580 ezer forintra. De eddig kaptam 115 ezer forint pótlékot, most viszont semennyi pótlékot nem kapok. Tehát de jure emelkedett 25%-kal a bérem, de facto viszont a zsebemben abszolút nincs több pénz, mint eddig volt. A vállalkozók is azt mondják, hogy nem nagyon tudnak mit csinálni, mert nincs tere annak, hogy miből is emeljenek, ezért a pótlékokat átlagbéresítik. A másik dolog az, hogy nagyon sok olyan szerződés van, amit megkötöttek 1-2 évvel ezelőtt adott bérek mellett, a szerződésteljesítéseket nem fogják tudni feljebb emelni, ugyanakkor jelentős béreket kellene emelni például az építőiparban annak érdekében, hogy munkást tudjanak találni.

De tegyük fel, hogy a béreket mégis jelentősen megemelik, vajon abból milyen fogyasztásnövekedés lesz? Ha olyan fogyasztásnövekedés lesz, amelyiknek importvonzata van (mert a tartós fogyasztási javak cseréje a válság miatt igen aktuálissá vált), akkor ez nem a hazai, hanem a külföldi gazdaságokat fogja élénkíteni. Az importfogyasztás ugyan rövidtávon nem fog külkereskedelmi mérleghiányhoz vezetni, hiszen ott jelentős aktívumunk van, de nem is fogja stimulálni és élénkíteni a gazdaságot.

Miért mondtam, hogy attól tartok, hogy 4%-os gazdasági növekedése lesz az országnak? Ha a gazdasági növekedés úgy valósul meg, hogy az erőforrás allokációt nem a piac és a piaci hatékonyság fogja irányítani, hanem inkább valami bürokratikus logika, az torzítja a gazdasági szerkezetet, rossz magatartásokat és beidegződéseket fog hozni. Minél több ingyen pénz osztonk el, annál kevésbé lesz hatékony és alkalmazkodó képes a gazdaság. Nagyon boldog lennék, ha úgy lenne 4%-os növekedésünk, hogy ez összhangban van a potenciális kibocsátási ütemmel. Ha már itt tartunk, akkor mekkora a potenciális kibocsátási ütemünk? Bárki bármilyen számot mondhat, senkit nem lehet megcáfolni. Ugyanis a potenciális kibocsátás, mint az egyik legfontosabb makrogazdasági tényezőnk, egy látens változó. Ennek nincs statisztikailag megfigyelt értéke. Nagyon fontos lenne, ha többet tudnánk róla, hiszen az egyensúlyra vagy az egyensúlytalanságra vonatkozóan lehetne segítségével fontos dolgokat megállapítani. A szakértők nagy többsége azonban abban megegyezik, hogy ma Magyarországon a potenciális kibocsátási növekedési ütem az 1-2%-os sávban van. Megnéztem az OECD-nek a becsléseit, amely évenként 1, 7-1,9% közé teszi ezt az ütemet. Ha a 4%-os növekedés elérése érdekében még plusz 2%-ot kieroszakolunk, akkor annak 5-6%-os többletforrás bevonási igénye lesz mindenképpen. Rövidtávon persze el lehet térni a potenciális növekedési pályától, az EU-s pénzeket gyorsított ütemben be lehet vonni, sőt, láthatóan a kormány próbál bespájnolni is, paksi beruházással, sport beruházásokkal. Ez megtehető, de hosszú távon semmiképpen sem fenntartható.

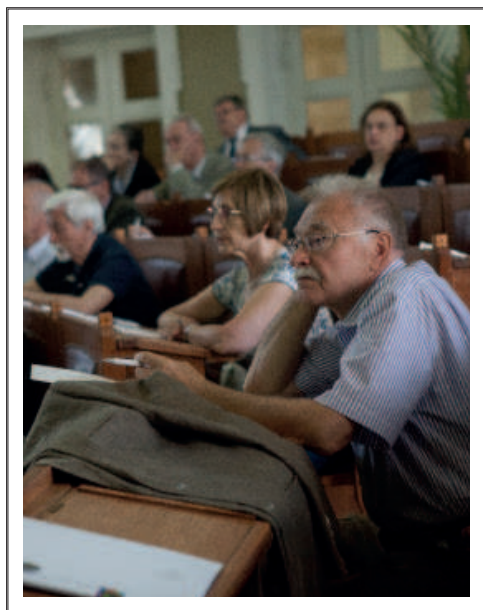
Ha megnézzük, akkor a termelői tőke állomány bővülése vonatkozásában is problémák vannak. A tavalyi évben a beruházási rátánk jelentősen 20% alá csökkent, hosszútávon márpedig mindenképpen 20%

felett kellene tartani. Az lenne a jó, ha ezt úgy tudnánk megoldani, hogy ennek nagy többségét a magánberuházások alkotnák, hiszen annak lesz termelőtőke-növelő vonzata. Az állami beruházások nem a termelő tőkét bővítik, hanem olyan objektumokat hoznak létre, amelyekkel a későbbiekben nem lehet termelni. Az is látszik, hogy a termelő tőkeállomány bővülése is igen lassú. Az OECD becslése szerint 2016 és 2018 között 0, 7 és 1,1% közé tehető. Ez elég egyértelműen azt mutatja, hogy nemcsak munkaerő oldalról, hanem a tőke oldaláról sincs meg egy 3-4%-os hosszútávon fenntartható gazdasági növekedésnek a feltételrendszere.

Azt gondolom, hogy ahhoz, hogy valóban át tudjunk lépni egy magasabb szintű növekedési pályára, ahhoz rendszerszintű változásokra lenne szükség. Nagyon fontos az, hogy a nemzeti intézmények demokratikusan működjenek. Jól látszik, hogy a versenyképességi rangsorban a 69.-ek vagyunk. A legfontosabb részek, ahol le vagyunk maradva, az állami bürokrácia, a központi irányítás kiszámíthatatlansága és a bizonytalanság. Nagyon fontos lenne, hogy a nemzeti intézményeket (MNB, KSH, ÁSZ stb.) normatív módon működtessük a vezetők kiválasztásától kezdve a számonkérésig, annak érdekében, hogy egy kiszámítható környezet alakuljon ki. Természetesen szükségesnek látok én is egy általános adóreformot. Annak az lenne a legfontosabb eleme, hogy egyszerű, stabil és előrelátható legyen. Semmiképpen sem lenne kívánatos a nemzetközi adóversenyekbe beszállni. Vissza kellene állítani a progresszív jövedelemadózás rendszerét. Mert a gazdasági növekedés mellett ugyancsak nagyon fontos elem, a méltányosság és a társadalmi igazságosság. A humántőke fejlesztése szintén igen fontos. Sajnálatos módon az elmúlt években az oktatási rendszerünkben 20-30%-os forrást vontak ki. Nemcsak az EU-átlagához képest költünk GDP-arányosan egyharmaddal kevesebbet oktatásra és kutatás-fejlesztésre, hanem még a visegrádi országok átlagától is elmaradunk.

Egy ilyen elmaradott ország, mint Magyarország számára nagyon fontos lenne, hogy az államnak legyen aktív, piacépítő szerepe. Nem az erőforrások allokációját kellene az államnak végezni, hanem a piacra lépést elősegíteni, hogy minél több kis- és középvállalkozás meg tudjon kapaszkodni. A gazdasági kormányzatnak segíteni kellene, hogy minél

nagyobb számban jöjjenek létre termelési rendszerek, amelyekhez kapcsolódhatnak a kisvállalkozások. Állami beruházási források kellenének ahhoz, hogy hosszú termelési láncok alakuljanak ki. Tűrhetetlen, hogy a mezőgazdaságban a nyerstermékeket adjuk el. Ezekhez kellenének azok a beruházások, amikben az állam segíthetne. A KKV-knak egyetlen lehetőségük az, hogy a nagyvállalatoknál beszállítóként ott vannak. Van egy másik út, amit nagyon sikeresen valósítottak meg a skandináv országok. Ezek nélkül nem lesz lehetőségünk egy magasabb növekedési pályára állni.

Dr. Becsey Zsolt László¹

ZÁRSZÓ

Szeretném nagyon megköszönni, hogy ilyen sokan – több mint százán – eljöttek, és legtöbben végig részt vettek a tanácskozáson. Az előadóknak külön is megköszönöm, hogy vállalták előadásuk megtartását. Zárszóként néhány tényre hívnám fel a figyelmet.

Először is, 2014 decemberében már rendeztünk egy hasonló témakörű konferenciát. A továbbiakban is nagyon szeretném évente, másfél évente áttekinteni a témában időközben bekövetkezett változásokat, fejlődést. Ebből adódóan tehát ez a konferencia egy hagyományteremtés második fázisa is volt.

Másrészt örülök, hogy a különböző karakterű és hátterű előadók közül mindenki konstruktívan állt a felkéréshez. Remélem, hogy a következő időszakban – az első két alkalomhoz hasonlóan – mind az állam (kormány, MNB), mind pedig a tudományos szféra különböző szegmenseiből érkeznek majd a továbbiakban is előadók, amivel (elkerülve az egyoldalú megközelítések hibáját) képet kaphatunk arról, hogy miként látjuk helyzetünket regionális és európai összehasonlításban versenyképességünk terén és a külgazdasági szintéren.

Harmadrészt szeretném felhívni arra a figyelmet, hogy az egyetemen indítunk külgazdasági szakirányú posztgraduális képzést, ami szabályosan akkreditált képzés, két féléves, munka melletti tanulási lehetőséggel és diplomával a végén. Én úgy gondolom, hogy ennek keretei közt nagyon sok fiatal tudunk nemcsak elméleti, hanem gyakorlati szempontból is képezni, mind minisztériumi, mind az érintett vállalati vagy állami háttérintézményi szférából jövő előadók segítségével. Már alapidplomával jöhetnek az érdeklődők, az órákat péntek délután és szombat délelőtt

1 Károli Gáspár Református Egyetem, Gazdaságdiplomáciai szakirányú továbbképzés. Szakfelelős. Volt EP képviselő és Külgazdasági államtitkár.

tartjuk. Ezt tehát mindenképpen szeretnénk ajánlani a médián és az itt megjelenteken keresztül is. Általánosságban azt tartom fontosnak, hogy a téma iránt gyakorlati igényesség jelenjen meg a magyar polgárokbán, különös tekintettel olyan fiatalokra, akik szeretnék a meglévő képzettségükön túl mélyebben is foglalkozni a külgazdasággal.

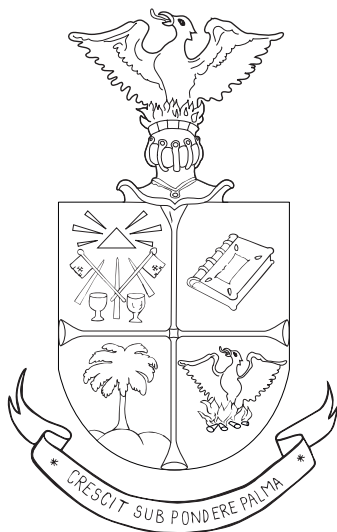
Ami pedig a technikai oldal mellett a tartalmat illeti, azt hiszem, hogy volt közös nevező az előadók körében. Meglátásom szerint a téma kapcsán nem alakult ki semmiféle ideológiai vagy politikai vitahelyzet, mindenki a maga meglátása szerinti stratégiáról beszélt. Senki sem vetett fel a hozzászólók közül – úgy az előadók, mint a közönség soraiból – olyan radikális gondolatot, hogy ki kellene lépünk az Európai Unióból, vagy, hogy kezdjünk el valamilyen teljesen alternatív gazdaságpolitikát, külgazdasági mechanizmusokat folytatni. Mindenki igyekezett a saját helyi értékén kezelni Magyarországot és mozgásterét. Vannak eredmények, ezt Marczinkó államtitkár úr is és az MNB-t képviselő Palotai Dániel is elmondta. Én azt gondolom (amire az előadásomat is kihegyeztem a tudományos szféra felé is átkötve), hogy ez egy kegyelmi helyzet. Most kitűnő külső állapotban (finanszírozási és beruházási források terén egyaránt), azaz olyan helyzetben vagyunk, ami megengedi, hogy azon gondolkodjunk, milyen stratégiát valósítsunk meg. Meglátásom szerint még az állami oldalról is, és egyéb szférákban is, mindenki érzi, hogy a magyar versenyképességi faktoroknál akár a munkaerőpiac-faktort, akár a tőkepiac-faktort vesszük, vagy akár azt, hogy milyen fiskális és ösztönzési politikát folytatunk, mindenki abban érdekelt, hogy valamilyen módon ritmust váltsunk. Ezzel nem azt mondom, hogy modellt kell váltani, de a jelenlegi új helyzetből kifolyólag – akár az európai integrációt, akár annak Balázs Péter tanár úr által kifejtett lehetséges közeljövőbeli scenárióit, akár a munkaerő-termelékenység növekedési kényszerét vesszük – ritmusváltás mindenképpen szükséges. Hiszen példaként, ha a rendelkezésre álló munkaerő állomány bővítésénél nem migránsokban, illetve határon túli magyarok becsábításában gondolkodunk, szükséges a hazai minőségi képzési feltételek biztosítása. A szomszédos országok magyarjainak behozatala is elérte a maga természetes határát, mivel sok helyen jobb a bérszínvonal odahaza, mint nálunk, vagy Nyugaton is

tudnak munkát vállalni. Tehát nyilván nem az lesz a potenciális jövő, (amire a 90-es évek épült), vagyis hogy behozunk Erdélyből munkaerőt a hiányszakmák gondjainak megoldására.

Összességében szükséges tehát a minőségi ritmusváltás ahhoz, hogy versenyképességünket és megalapozott, önfenntartó növekedési ütemünket fenntartsuk, illetve, hogy mindenféle metszetben egy modern európai ország felé, a perifériáról a központ felé megindulva meg tudjuk valósítani a tényleges (és nem csak statisztikai) felzárkózásunkat. Nyilván erre különböző elképzelések vannak, de én a jóhiszeműséget és a szakmai hozzáadott értéket minden egyes hozzászólónál világosan érzékelt tudtam.

Még egyszer szeretném külön-külön megköszönni mindkét szekció előadóinak, hogy ilyen értékes előadásokkal tiszteltek meg bennünket. Marczinkó államtitkár úrnak külön köszönöm, hogy eljött Varga Miniszter úr nevében, Szép-Tüske Rita főosztályvezető Asszony pedig Magyar Levente államtitkárt helyettesítette.

KÁROLI TANULMÁNYOK
A GAZDASÁG- ÉS
TÁRSADALOMTUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL

Szerkesztőbizottság:

DR. TÖRŐ CSABA, DR. BÓCSKEI ELVIRA,
DR. ZAKAR ANDREA, DR. BECSEY ZSOLT

Sorozatszerkesztő:

DR. TÖRŐ CSABA

